

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПАМ'ЯТНІ ДАТИ

**ДО 25-Ї РІЧНИЦІ СТВОРЕННЯ КАФЕДРИ
ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА НАВС**

КИЇВ - 2018

УДК 947(477) «1918/1938»: 340.15(006)

Редакційна колегія:

ШКУРАТЕНКО О.В., завідувач кафедри історії держави та права
НАВС к.ю.н., доцент;

ЩЕРБАТЮК В.М., професор кафедри історії держави та
права НАВС д.і.н., професор;

СОКУР Ю.В., професор кафедри історії держави та права
НАВС к.ю.н., доцент;

РОМАНИШИН Н.Ю., професор кафедри історії держави та
права НАВС к.і.н., доцент;

АНАТОЛЬЄВА Ольга Іванівна, доцент кафедри історії
держави та права НАВС к.ю.н., доцент;

ДОРОЩУК Ніна Олександрівна, доцент кафедри історії
держави та права НАВС к.і.н., доцент;

КУРАС Дмитро Іванович, доцент кафедри історії держави та
права НАВС к.і.н., доцент.

Збірник наукових праць «Пам'ятні дати» до 25-ї річниці створення кафедри історії держави та права НАВС, містить матеріали наукових конференцій курсантів 1 курсу, присвячених вшануванню пам'яті жертв «Великого терору» 1937–1938 рр., що відбулися 24 травня 2018 року у Навчально-наукових інститутах № 2 та № 3, а також наукової конференції курсантів 1 курсу, присвяченої 100-річчю відродження української державності, що відбулася 25 квітня 2018 року у відділі спеціальної та початкової підготовки НАВС.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»

1937-1938 РР. ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

**Бурдун Ю.П., Дорошук Н.О. РЕПРЕСІЇ ПРОТИ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ НКВС
УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ, СУТНІСТЬ, НАСЛІДКИ**

**Гайдай Д.О., Шкуратенко О.В., ЧИСТКИ В РОБІТНИЧО-
СЕЛЯНСЬКІЙ ЧЕРВОНІЙ АРМІЇ (1937- 1938 РОКИ)**

**Головань З.М., Анатольєва О. І. РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ:
РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

**Дорошук Н.О., Куліш І.І. , ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ В
УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ**

**Задерієнко В.Р., Романишин Н.Ю. ОСОБЛИВОСТІ
ПРОВЕДЕННЯ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ» В УКРАЇНІ**

**Кобилинський В. М., Анатольєва О. І. ВЕЛИКИЙ ТЕРОР 1937-
1938 РР. ЯК МЕТОД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**Луценко В. А., Анатольєва О. І. ВЕЛИКІ РЕПРЕСІЇ 1937-1938
РР.: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ**

**Староста І.Н., Щербатюк В.М. ЗЛОЧИНИ, ЯКИМ НЕМАЄ
ПРОЩЕННЯ: КРИВАВИЙ ТЕРОР 1937 – 1938 РОКІВ**

**Тимошук І. М., Курас Д. І. М. К. ВОРОНИЙ – ПОСТАТЬ НА ТЛІ
«ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»**

**Томашенко Р. В., Курас Д. І. ВЕЛИКИЙ ТЕРОР В УКРАЇНІ ЯК
СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПАРТІЇ БІЛЬШОВИКІВ**

**Турчин Р.М., Романишин Н.Ю. БИКІВНЯНСЬКЕ ПОХОВАННЯ
ЖЕРТВ СТАЛІНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ**

**Чечель С.О., Щербатюк В.М. . ПО «ЧЕРВОНИХ СЛІДАХ»
ЗНЕДОЛЕНИХ: ДОЛЯ ТАРАНЕНКА Л.С. ЯК НАГЛЯДНИЙ ПРИКЛАД
БІЛЬШОВИЦЬКОГО ТЕРОРУ ПРОТИ СЕЛЯН УКРАЇНИ 1937 –
1938 РР.**

**Шкуратенко О.В., Супрунчук О.О., ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ**

**Щербатюк В.М., Вовк А.Є. ВЕЛИКИЙ ТЕРОР В УКРАЇНІ
ПОЧИНАВСЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ГОЛОДУ ЯК МЕТОДУ
УПОКОРЕННЯ РАДЯНСЬКИМ ТОТАЛІТАРНИМ РЕЖИМОМ
УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН**

РОЗДІЛ 2. ДО 100-РІЧЧЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

**Слюсар Л., Сокур Ю.В. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПЕРО
І ШАБЛЮ**

**Супрунчук О.О., Шкуратенко О.В. ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: МІЖ ФЕДЕРАЛІЗМОМ ТА
НЕЗАЛЕЖНІСТЮ**

**Чайка В., Дурнов Є.С. РОЛЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В
УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ У 1917-1921 РОКАХ**

РОЗДІЛ 1

ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ» 1937–1938 РР.

ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

Ю.П.Бурдун,

студентка 102 гр. ННІ № 2,

науковий керівник

к. і. н. **Н.О. Дорошук**

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ НКВС УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ, СУТНІСТЬ, НАСЛІДКИ

На сучасному етапі творення України як суверенної, правової, демократичної держави та інтеграції до європейського співтовариства дедалі більшої гостроти набуває проблема становлення громадянського суспільства. Допомогти в побудові громадянського суспільства може осмислення трагічного досвіду нашої історії, пов'язаного з масовими репресіями 20-х – на початку 50-х рр. XX ст., що позбавили життя сотень тисяч представників українського народу, відбилися на суспільній свідомості наступних поколінь. Цей період закарбується на довго в пам'яті українців. Ці події ми повинні дослідити, добре вивчити всі мотиви, наслідки, проаналізувати, щоб не допустити надалі їх повторення. Ми зобов'язані усвідомлювати обов'язок ушанувати пам'ять своїх співвітчизників, які стали жертвами політичного терору.

Попри наявність великого масиву досліджень з цієї теми, нині залишається значна кількість невирішених проблем в осмисленні феномену «великого терору», які потребують подальшого вивчення та дискусій. Зокрема, ще не знайшло належного висвітлення питання про особливості репресій в управлінських структурах УРСР. Запропонувати певні авторські спостереження та висновки є метою даної роботи.

Завдання роботи полягає в осмисленні нагромаджених фактів, установленні причинно-наслідкових зв'язків між ними, виявленні безпосередніх і віддалених наслідків репресій.

Тяжка і складна доля спіткала нашу державу. Наша нація пережила багато жахливих подій, але так само багаторазово, доводила свою незламність, жагу до життя та світлого майбутнього, своєю палкою боротьбою за щасливу долю Батьківщини. Досліджувати цю проблематику і оприлюднювати результати досліджень необхідно як на сторінках наукових часописів, так і через засоби масової інформації. Автор переконана, що було би краще якби ЗМІ писали про «Великий терор» в Україні, ніж передруковували з російських видань сумнівні «сенсації». Велика роль у збереженні пам'яті про ці, не такі вже й далекі в історичному вимірі часи, належить саме нам.

«Великий терор» отримав назву за книжкою Роберта Конквеста *The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties* («Великий терор: сталінські чистки 30-х років», 1968). Ця книга є унікальною адже за допомогою досліджень наукових джерел, письмових свідчень очевидців та жертв терору автор проливає світло на один із найбільш замовчуваних періодів історії СРСР. Представлений у книзі аналіз терору став фундаментом для нових досліджень українських вчених та істориків. Цікаво ще й те, що це незаангажований погляд зі сторони.

«Великий терор» – масштабна компанія масових репресій проти громадян, що була розгорнута в СРСР у 1937–1938рр. за ініціативи керівництва СРСР й особисто Й. Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства. «Репресії, — заявив Сталін, — є необхідним елементом наступу» [1]. Термін «репресії» використовується в СРСР для визначення методу покарання громадян, які вважалися ворогами народу, також проводилися проти соціальних груп, які вважалися або були звинувачені у діяльності з прихованими політичними

мотивами чи протистояли радянській владі і політиці Комуністичної партії. Вістря репресій було спрямоване також проти цілих етносів і етнічних груп, яких називали «п'ятою колоною».

Вважається, що офіційним початком «Великої чистки» став наказ НКВД СРСР № 00447 «Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антиряданських елементів» від 30 липня 1937 р., затверджений політбюро ЦК ВКП(б) 31 липня 1937 р. Проте наявні документи НКВС свідчать, що масові репресії готувалися заздалегідь, а наказом їх лише формалізували [2].

Репресії проти військовослужбовців в Україні почалися влітку 1936 р. з арешту 5 керівників Київського та Харківського військових округів. Під приводом очищення збройних сил від учасників «Військово-фашистської змови в Червоній Армії», у травні 1937 р. було заарештовано командуючого Київським військовим округом Й. Якіра, а в серпні командуючого Харківським військовим округом І. Дубового. Це призвело до ескалації масових арештів серед їх підлеглих [3].

Розглядаючи репресивну політику тоталітарного режиму щодо військової інтелігенції України, слід зазначити, що під час репресій було заарештовано близько 150 вищих військових командирів, змінені всі командири корпусів, 24 з 25 командирів дивізій, 5 з 9 командирів бригад, 87 з 135 командирів полків, всіх командирів 4 Укріплених районів, 3 з 4 начальників штабів УР, 6 з 9 начальників штабів корпусів, 18 з 25 начальників штабів дивізій, 78 з 135 начальників штабів полків, 19 з 24 начальників відділів штабів округу. Репресованих за період 1937 - 1938 рр., становить близько 3500 осіб [3].

На зміну страченим командирам приходили малодосвідчені та недостатньо підготовлені люди. Гостра нестача командних кадрів, що склалася в Червоній Армії завдяки масовим репресіям, стала однією з головних причин жахливих поразок початкового періоду Другої світової війни.

Значно збільшилися масштаби та розмах репресій у військових частинах у другій половині 1937 р., коли органи НКВС зробили спробу об'єднати «справу Якіра» з «викриттям націоналістичних організацій», приєднавши до «військово-фашистського» заклоту й «антирадянську організацію» в підрозділах НКВС, на чолі з багаторічним керівником В. Балицьким. Це дало поштовх до розгортання терору серед працівників Наркомату внутрішніх справ. У лавах НКВС репресії здійснювались в особливо цинічних формах. Відводячи для органів держбезпеки роль надійного знаряддя репресивної політики, сталінське керівництво під гаслами захисту соціалізму від «замаскованих ворогів» знищувало тисячі працівників апарату, які в більшості своїй лояльно ставились до існуючого ладу. Одним із найтяжчих наслідків репресій стала відсутність належно підготовлених командирів у Червоній Армії, у свою гострий кадровий голод став однією з головних причин жакливиx поразок на початку війни з Німеччиною. Згубні наслідки масового терору призвели до створення атмосфери страху, заляканості військовослужбовців та правоохоронців, небезпеки висловлювання власної думки, відсутності ініціативи, соціальної апатії, пристосуванства, знецінювання особистості та людського життя в армії та НКВС. Постулати про «революційну законність» робили легітимними рішення сфальсифікованих судових процесів, зводячи систему радянського права лише до вимог та потреб захисту пролетарської революції. Це привело до гіпертрофії функцій каральних органів, що все більше переходили під одноосібний контроль партійної верхівки на чолі з Й. Сталіним. Наразі, терор став універсальним засобом для утримання при владі чільної політичної еліти, забезпечення функціонування партійно-державної системи і придушення будь-яких спроб інакодумства у лавах Червоної Армії та органах державної безпеки. Спектр обвинувачень, що передбачали жорстокі вироки, розширився за рахунок таких злочинів як шпигунство, дезертирство, зрадництво. Це призвело до того, що окрім

реально винних осіб, були розстріляні, або опинялися за ґратами і чесні радянські громадяни.

Наслідками комуністичного терору в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової інтелігенції, деформація суспільних зв'язків, руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денаціоналізації. За період терору було засуджено 198918 осіб, з яких близько дві третини розстріляли, а решту було відправлено до таборів і в'язниць. [1]

Отже, аналіз репресивних акцій щодо працівників органів внутрішніх справ та військової інтелігенції дає змогу зробити висновок, що вони носили масовий характер, призвели до панування важкого психологічного клімату, істеричної шпигуноманії, кадрового голоду та послаблення обороноздатності країни напередодні Другої світової війни. [2]

Список використаних джерел:

1. Інформаційні матеріали до 80-х роковин «Великого терору» в Україні. [Український інститут національної пам'яті]. Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-do-80-kh-rokovin-velikogo-teroru-v-ukraini> Назва з екрана.

2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр. [Текст] / С. Білокінь. – 2-е вид., виправл. і допов. – Київ : Пенмен, 2017. - 768 с.

3. Ніколаєв І.Є. Репресії проти військовослужбовців та працівників органів ДПУ-НКВС України в 20 - 50-ті роки ХХ століття [Текст] : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ніколаєв Ігор Євгенович ; Миколаївський держ. ун-т ім. В.О.Сухомлинського. – Миколаїв, 2006. – 202 арк.

Д.О. Гайдай,
курсант 2 курсу ННІ № 1,
науковий керівник
к.ю.н. **О.В. Шкуратенко**

ЧИСТКИ В РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКІЙ ЧЕРВОНІЙ АРМІЇ (1937 – 1938 РОКИ)

На 1936 – 1938 рр. в Радянському Союзі припав пік репресій «Великого терору» які захопили всі сфери життя, в тому числі і армію. За два роки в армії було репресовано багато досвідчених командирів, які мали великий бойовий досвід з часів Громадянської війни, але сталінський режим вважав їх загрозою своїй владі, через репресії Червоній Армії завданого сильного удару від якого вона змогла оговтатися вже в 1943–1944 рр. в умовах Другої світової.

Літом 1936 р. в Червоній Армії почалися перші арешти та розстріли командного складу. Першими репресованими військовими стали комдив 8 механізованої бригади Д.А. Шмідт, начальник штабу 18-ї авіабригади майор Кузьмічов Б.І., заступник командуючого військами Ленінградського військового округу Примаков В. М. військовий аташе СРСР в Великобританії Путна В.К. та інші. Більшість з них звинувачувалися в «троцькістсько-правому зговорі» [1, с. 392] (більшість істориків вважає що цього заговору насправді не існувало, він був вигаданий органами НКВС для того щоб дати причину репресій в армії).

У період з 23 лютого по 5 березня 1937 р. проходить Пленум ЦК ВКП(б) на якому Народний комісар оборони К.Є. Ворошилов заявив, що «на щастя, зафіксовано не так багато ворогів. Говорячи, що в Червоній Армії ворогів загалом небагато» [4, с. 3-17]

29 березня 1937 р. Політбюро ЦК ВКП(б) прийняв постанову № 47/102 в якій говорилося «Предложить НКО уволить из рядов РККА всех лиц командно-начальствующего состава, исключённых из ВКП(б) по политическим мотивам»

Проте чистки в армії ще не мали масового масштабу. Повна закрутка механізму терору в армії почалася після того як 22 травня 1937 р. було заарештовано командуючого Приволзьким військовим округом маршала Радянського Союзу М.М. Тухачевського та голову Центральної ради Тсоавіахіму (Товариства сприяння обороні, авіаційному та хімічному будівництву) СРСР Ейдемана Р.П. Їх звинувачено в організації військового заклоту в Червоній армії метою якого було насильницьке повалення влади в Радянському Союзі та встановлення диктатури, втягнення СРСР у війну з Німеччиною та Японією [1, с.380]

1-4 червня 1937 р. проходить позачергове засідання Військової ради при наркомі оборони з участю Йосифа Сталіна який робить заяву про викриття в Червоній Армії «військово-фашистської змови» в якій брали участь деякі радянські воєначальники та вимагав розгорнути широку кампанію по виявленню зрадників та заклотників в усіх органах державної влади.

7 червня 1937 р. був виданий наказ НКО №072[3,16-18] яким було оголошено про існування в Червоній Армії контрреволюційної військової фашистської організації метою якої є повалення радянської влади і відновлення в СРСР капіталістичних відносин. Згідно цього наказу до «верхівки» цієї організації входили: 1-й замісник наркома оборони і начальника ПУРККА(Політичне управління Робітничо-Селянської Червоної армії) армійський комісар 1-го рангу Я.Б. Гамарник, М.М. Тухачевський, командуючий Київським військовим округом командарм 1-го рангу І.Е. Якир командуючий Білоруським військовим округом 1-го рангу І.П. Уборевич, начальник Військової академії ім. Фрунзе А.І. Корк, Примаков, замісник командуючого Особливим Червонознаменним Далекосхідним військовим округом М.В. Сангурський, замісник командуючого Московським військовим округом Б.М. Фельдман, В.К. Путна та Р.П. Ейдеман. Вже 11 червня справу по обвинуваченню М.М. Тухачевського, І.П. Уборевича, І.Е. Якира, А.І. Корка, Б.М. Фельдмана, Р.П. Ейдемана, В.М. Примакова, та В.К.

Путни, було розглянуто. Їх звинуватили в шпіонажі та зраді Батьківщині та було засуджено до смертної кари. Гамарник покінчив життя самогубством. За наступні півтора року органами НКВС за сфабрикованими справами було заарештовано та розстріляно до 80% командного складу Червоної Армії. Серед них маршали Радянського Союзу В.К. Блюхер та О.І. Єгоров та М. М. Тухачевський.

Чистки 1937 р. завдали серйозного удару боєздатності та підірвали моральний дух солдат та командирів. Їхні причини так і невідомі, серед істориків панує багато різних думок, одні підтримують версію що серед військових все ж таки була змова заколотників, інші що так Й. Сталін розправлявся з тими, хто міг загрожувати його владі та тими був не згоден з його політикою. За два роки було знищено весь цвіт армії: досвідчених офіцерів та генералів які мали бойовий досвід Першої світової та Громадянської війни, були ідейними революціонерами та комуністами які віддано служили радянській владі було знищено, на зміну їм прийшли молоді та недосвідчені кадри, армія опинилася обезголовленою та деморалізованою на фоні подій що відбувалися в Європі в кінці 30-х рр. які свідчили про швидкий початок нової світової війни.

Через репресії в армії набагато знизився бойовий дух солдат через те що люди почали відвертатися від радянської влади також через атмосферу у військах яка почала панувати в цей період: доноси, свавілля комісарів та органів НКВС, незаконні та безпідставні обвинувачення проти військових, розстріли та звільнення все це значно знижувало боєздатність радянських військ. Низька боєздатність та недосвідченість молодих командирів які прийшли на зміну репресованим кадрам вперше дасть про себе знати під час радянсько-фінської війни 1939–1940 рр. коли здавалося б що Радянський Союз без проблем зламає спротив фінів, Червона Армія протягом трьох місяців не могла прорвати так звану «лінію Маннергейма». Червона Армія зазнала великих втрат, ця війна також підірвала авторитет СРСР на міжнародній арені, а держави які вважали його міцною військовою силою

почали змінювати свою думку. Також репресії 1937 р. вважаються однією з причин катастрофічних поразок яких зазнавала Червона Армія від німецьких військ в 1941–1942 рр. Новим недосвідченим офіцерам що прийшли на зміну репресованим кадрам довелося набиратися досвіду в умовах жорстоких боїв Другої світової війни.

Отже чистки в армії були одним з багатьох злочинів сталінського режиму. Військових безпідставно звинувачували, шляхом тортур вимагали зізнання у неіснуючих злочинах та розстрілювали, це демонструє нам обличчя тоталітарної системи яку будував Сталін її жорстокість та зневажливе ставлення до людини.

Список використаних джерел:

1. Сувениров О.Ф. «Трагедия РККА 1937-1938гг.». Москва: «Терра», 1998. 528 с.
2. Черушев Н.С. О.Ф. «Расстрелянная элита РККА 1937-1938гг.». Москва: «Мегаполис». 2012. 496 с.
3. Золотарьов В.А. Приказы Народного Комиссара обороны СССР 1937 – 21 июня 1941гг. Москва: «Терра». 1994. 360 с.
4. Вопросы истории 1994. – № 8. – С. 3 – 17

З. М. Головань,
курсантка 101 гр. ДОС ННІ №2
науковий керівник
к.ю.н. **О. І. Анатольсва**

РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ: РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Терор і репресії 1937-1938 рр. торкнулися багатьох ланок суспільного життя українців. Особливо це стосувалося культури. Відомо, що культура в суспільстві відіграє значну роль, бо є своєрідним засобом впливу на людину.

Саме тому для сталінського режиму було важливо задати удару саме по творчій інтелігенції, оскільки особистість митця могла бути загрозою існуючій владі.

1920-1930-ті роки в радянській Україні характеризувалися активізацією національних настроїв, своєрідним культурним та духовним відродженням. В цей час головною рушійною силою виступила саме українська інтелігенція, яка об'єднувалась в творчі та світоглядні групи. З укріпленням влади Сталіна на початку 1930-х років діяльність мистецьких та освітніх об'єднань почала не просто згортатися владою, її заборонили та жорстоко знищили. Такої долі зазнала й «українізація».

Зміни в українській літературі першої третини XX століття, яку Ю. Лавриненко назвав «розстріляне відродження», характеризуються справжніми ренесансним піднесенням, яке сприяло оновленню всіх складових літературного процесу. Мистецькі пошуки цього періоду об'єднані прагненням до включення української літератури в світовий контекст. З початку 1920-х років в Україні з'явилося багато нових літературних організацій, які з різних художньо-естетичних засад прагнули до оновлення культури: «Фламінго», «Комкосмос», «Аспанфут», «Нова генерація», «Всеукраїнська федерація пролетарських письменників і митців», «Цех каменярів», «Гарт», ВАПЛІТЕ, «Ланка»-МАРС, неокласики, «Плуг», «Молодняк», «Західна Україна», «Празька школа» та інші.

Серед розмаїття українських та російських літературних груп особливе місце займає «Ланка»-МАРС [2]. Літературна критика того часу відносила їхні твори до так званих «попутників», бо на відміну від груп, що керувалися вульгарно-соціологічними схемами більшовицької ідеології, митці «Ланки»-МАРСу орієнтувалися на кращі здобутки світової літератури, прагнули уникати будь-якої політичної ангажованості, на перше місце ставили естетичні принципи художнього твору.

Слід підкреслити, що твори «ланчан» відрізнялися орієнтацією на світовий процес та прагненням зберегти національні особливості. Їхнім

творам притаманні полістилістичні риси (експресивність, елементи імпресіонізму та екзистенціалізму, психологізм, орнаментальність, фольклоризм та ін.) та жанрові пошуки (новаторські модифікації традиційних балад, новели, оповідання, повісті, роману, залучення кінематографічних чинників до драматичних творів тощо), типологічна близькість художньої картини світу, реалізована в особливому світобаченні, специфіка прочитання дійсності, увага до питань національної ідентифікації тощо. Означені особливості художньо-естетичних особливостей «Ланки»-МАРСу дають змогу розглядати їх як чинники, що створюють узагальнену картину літератури першої третини XX століття.

Двадцять років минулого століття – це час справжнього духовного підйому в культурі й, зокрема, в літературі, що поєднувався із важким побутом, розрухою, червоним терором, зачатками авторитаризму. Складний час став предметом осмислення митців першої третини XX століття. Творче сприйняття дозволяло письменникам гостріше і яскравіше бачити те, що багатьма сучасниками розумілося інакше. Письменники угруповання «Ланка»-МАРС так само, як і їхні сучасники, перебували в центрі історичних подій. Твори митців про долю особистості в «епоху війн і революції» демонструють близькість не тільки в тематичному та ідейно-художньому плані, але й у розумінні значення, ставлення до тих чи інших подій, у їх сприйнятті з точки зору безпосереднього учасника, у сфокусованості на долі окремої людини, яка з різних причин опинилася у вирі історії. Автори не роблять явних висновків та узагальнень, але всіма складовими своїх творів вони доводять руйнівну силу нової влади для морально-етичного стану особистості. Справжню сповідь втраченого покоління розкрито в творах української групи. Автори бачили за масштабністю подій страждання окремої людини.

До «Ланки»-МАРС входив видатний поет Євген Плужник, якого було заарештовано та закатовано у сталінських таборах. Його поезії – яскравий приклад світобачення митців «розстріляного відродження».

У поезії Є. Плужника «Питалась ласкаво: – Чому, синку, ти зблід?» страждання героя в тяжкі часи зображено через зв'язок з найголовнішою людиною у світі – матір'ю. Звернення до неї дає поетові можливість розкрити не тільки оточуючий героя світ («Безкрая скривавлена путь.../ І трупи! / І трупи...»), але й його внутрішню занепокоєність перед життям. Турботливе питання матері «Чому синку ти зблід?» призводить до розгортання у мовчазній відповіді сина апокаліптичної картини світу: «На північ, / На південь, / На захід, / На схід / Над трупами вигуки вовчі!» [3, 150].

Шлях ліричного героя, як і багатьох його сучасників укрито трупами, майбутнє, як і у віршах Є. Полонської, – далеке та нездійсненне. У фіналі твору безвихідь світу втраченого покоління розгортається в розуміння неминучості трагедії, смерті («Далеке майбутнє! Скривавлену мить / Якими житами засієш?»). Звернення до матері у двох останніх рядках строфи підкреслює катастрофічність буття героя: «...Ой, мамо! Чого це так серце болить, / Що й ти не зігрієш!» [3, 150].

Є. Плужник передає трагізм часу через долю особистості, індивідуалізуючи таким чином історичні катаклізми епохи. Ліричний герой творів Плужника, так само, як й у поезіях Полонської, через теперішній час бачить події минулого, яке стає для нього більшою реальністю ніж сьогодення. З гіркотою іронізуючи над тим, що для майбутнього покоління принесена жертва не має великого значення, автор підкреслює відчуженість між тими, хто був у вирі кривавих подій та між тими, кого ця доля оминула: «Там, де полягли вони за волю, / Буряки тепер для цукроварні. / І не треба слів. Не треба болю. / – Іншим дні прозорі, тихі, гарні» («Там, де полягли вони за волю») [3, с. 139]. Ліричний герой з гіркотою говорить про те, що омріяне майбутнє, яке стало реальністю, перетворилось у «дні повій, галіфе й героїв». Загибель людини у творах Плужника стає спочинком «стомлених над міру». Земля, просякнута кров'ю загиблих, знов стає родючою, тобто життя продовжується: «Скінчено. Записано. І крапка» [3, 139].

Таким чином, твори поетів «розстріляного відродження», які ми розглянули на прикладі творів Євгена Плужника, можна назвати сповіддю втраченого покоління. Поет бачив за масштабністю подій страждання окремої людини. Український митець залишив нащадкам глибокий поетичний відгук на історичні події, розкриття теми революції, громадянської війни, роздуми про минуле й майбутнє, про життя й смерть, складне поєднання надії, тривоги, віри, розчарування, пафос перебудови світу, осмислення післяреволюційної дійсності.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко В. І. Літературний дискурс „Ланки” – МАРСу першої третини ХХ століття : монографія / Вікторія Ігорівна. Дмитренко ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ ім. Тараса Шевченка”, 2009. – 280 с.
2. Розстріляне відродження: Антологія. 1917-1933. Поезія - проза - драма - есей / Упорядкування, передмова, післямова Ю. Лавріненка; післямова Є.Сверстюка. - К., 2002.
3. Плужник Є. П. Поезії / Є. П. Плужник. – К. : Рад. Письменник, 1988. – 415 с.

І.І. Куліш,
курсант 103 гр. ННІ № 3,
науковий керівник
к.і.н. **Н.О. Дорошук,**

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Політична історія країн світу переконливо засвідчує про домінування демократичної тенденції в їх розвитку. Водночас, події, що відбуваються

впродовж останнього десятиліття, показують, що тоталітарні ідеї ще не подолано, вони продовжують знаходити нових послідовників.

Проблема становлення та функціонування тоталітарних режимів привертала увагу багатьох науковців, загальне дослідження тоталітаризму з урахуванням його найсуттєвіших рис здійснювали Х. Арендт, Д.Л. Тулмін, К.Й. Фрідріх, З. Бжезінський, К.Д. Брахер, М. Кертис, М. Драхт, Т. Буххайм, Р. Левенталь, Р. Арон, Ф. Нойманн, Е. Нольте, Дж. Гурвіц, Н. С. Престон та ін. Роль права у регулюванні суспільних відносин, його принципи, передусім принцип верховенства права досліджували М. Цвік, С. Погребняк, А. Заєць, Р. Гринюк, В. Селіванов, О. Петришин та ін.. Однак, питання функціонування права в умовах тоталітарного режиму залишається актуальним і по сьогодні.

Метою цієї роботи є з'ясування особливостей функціонування інституту прав людини в умовах тоталітарного режиму.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

- визначити характерні риси тоталітарного режиму;
- розкрити зміст поняття прав людини;
- з'ясувати особливості функціонування інституту прав людини в умовах тоталітарного режиму.

Тоталітаризм — це всезагальний контроль держави над усіма суспільно-важливими аспектами життя громадян, включаючи їх спосіб мислення. Тоталітаризм використовує не правові, а насильницькі методи впливу на населення, засобами яких держава остаточно поглинає всі форми та сфери життєдіяльності людини. Це режим особистої несвободи, духовного поневолення, коли політика, економіка, духовна сфера життя — все підпорядковано державі. Економічним фундаментом тоталітаризму, його базою стало цілковите одержавлення основних знарядь та засобів виробництва, відчуження працівника від власності, перетворення його на придаток системи, націоналізація свідомості.

Сутність тоталітарної держави яскраво звучить у вислові Б. Муссоліні: “Все для держави, нічого проти держави, нічого поза державою” [цит. за 1, с. 46]. Тоталітаризм передбачає домінування державного над особистим, поглинання державою індивіда. Від громадян вимагалась не просто лояльність, а активна відданість, ентузіазм щодо режиму.

Права людини є складним, багатовимірним явищем. Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Після Другої світової війни питання захисту прав людини широко вийшло за вузьконаціональні межі і стало об’єктом регулювання міжнародного права. У 1948р. Організацією Об’єднаних Націй було прийнято Загальну декларацію прав людини – перший документ універсального характеру, який на міжнародному рівні проголосив основні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права і тим самим встановив стандарти та ідеали, яким і сьогодні прагнуть слідувати усі країни світу [2].

Громадянські права — можливості людей, що характеризують їхнє фізичне та біологічне існування, задоволення матеріальних, духовних та деяких інших потреб. Сюди відносять такі суб’єктивні права: на життя; на недоторканність особи, житла, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; на вибір місця проживання, свободу пересування, на вільне залишення території держави та повернення будь-коли; на свободу власної думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань; вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово та в інший спосіб на свій вибір; на свободу світогляду, віросповідання та ін. Політичні права — можливості людини і громадянина брати участь у громадському та державному житті, вносити пропозиції про поліпшення роботи державних органів, їхніх службових осіб та об’єднань громадян, критикувати вади в роботі, безпосередньо брати участь у різних об’єднаннях громадян. Економічні права — можливості

людини і громадянина, що характеризують їхню участь у виробництві матеріальних благ. Соціальні права — можливості людини і громадянина із забезпечення належних соціальних умов життя. Екологічні права — права людини і громадянина на безпечне екологічне середовище. Культурні права — можливості доступу людини до духовних цінностей свого народу (нації) та всього людства. Сімейні права — можливості людини і громадянина вільно розпоряджатися собою в сімейних правовідносинах.

Залежно від пануючої ідеології, яка впливає на зміст політичної діяльності, тоталітаризм може бути представлений як комунізм, фашизм і націонал-соціалізм.

Історично першою і класичною формою тоталітаризму став комунізм, становлення якого почалося після Жовтневого перевороту 1917 р. в Росії. Тоді цілі класи і верстви суспільства були позбавлені не тільки політичних, а й невід'ємних громадянських прав — права на життя, особисту недоторканність, власність. Конституція СРСР 1924 р. загалом не містила розділу про права людини, у ній зазначалося лише, що виборчі права В СРСР надаються трудящим, експлуататорські класи такого права були позбавлені. Вперше розділ про права та обов'язки громадян з'явилася в Конституції СРСР 1936 р., яку називали «найдемократичнішою у світі». У теоретичному плані це було серйозним досягненням радянського права, а в практичному — формальністю, створеною виключно в ідеологічних, пропагандистських цілях щоб довести перевагу радянського ладу в умовах протистояння капіталістичної і соціалістичної систем.

За часів Сталіна усі засоби масової інформації стали державними, що означало цілковиту монополію партії на формування громадської думки; обмежувалися права громадян на приватну власність, було запроваджено жорстоку трудову дисципліну, цензура жорстко обмежувала декларовану свободу слова, мистецтво, література, освіта були поставлені під жорсткий ідеологічний нагляд, оскільки вони повинні були служити «інтересам пролетаріату», свобода зборів і об'єднань була обмежена, працівники не мали

права на вільну профспілкову організацію, всі існуючі профспілки були організовані і контролювалися державою, всі політичні і молодіжні організації, такі, як піонери і комсомольці, служили для втілення в життя політики Комуністичної партії. У СРСР пропагували атеїзм, комуністичний режим конфіскував церковну власність, висміював релігію, ображав віруючих, насаджував атеїзм в школах, дії держави щодо православних священнослужителів і віруючих включали тортури; відправлення до в'язниці і таборів, трудових таборів або психіатричних лікарень; еміграція і будь-яка подорож за кордон була не можлива без дозволу уряду, правоохоронним органам в «інтересах держави» дозволялося застосовувати будь-які методи, у тому числі й злочинні, порушували права людини, позбавляли життя. Радянський тоталітарний режим характеризувався також тенденцією до мілітаризації суспільства, нагнітанням психозу щодо пошуку ворогів, вірогідного нападу капіталістичного оточення, що, в свою чергу, породжувало агресивну зовнішню політику [4].

У 1937 р. одного з ленінградських комсомольців було виключено з лав ВЛКСМ, обвинувачення сформульоване контрольна комісія обкому формулювалося так: «за нецензурну лайку на адресу портрета Леніна, який випадково впав на нього» [4, с. 153.].

Все це значно обмежувало права громадян, та навіть перетворювало права на обов'язки. Так право на працю в СРСР лише називалося «правом», адже осіб, які не бажали ним скористатися називали дармоїдами, до яких застосовувалися відповідні заходи примусу.

Отже, за часів сталінщини радянська держава формально не відмовилася від права, вона мала свої конституції, в яких закріплювалося поняття прав людини, мала розвинену систему законодавства, яка гарантувала захист цих прав з боку держави. Однак демократичні конституційні положення не були наповнені реальним змістом, інститут прав людини було спотворено, вихолощено його зміст. Сталінський тоталітаризм

став кривавим прикладом того, до чого призводить ігнорування прав та свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Аренд Ханна Джерела тоталітаризму / Х. Арендт ; пер. з англ. В. Верлока, Д. Горчаков. – К. : Дух і літера, 2002. – 575 с.
2. Генезис прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/genesis/> Назва з екрана.
3. Ільїн В.В. Свобода і тоталітаризм / В.В. Ільїн // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 54–57.
4. Лебина Н.Б. Повседневная жизнь советского города.– **нормы и аномалии 1920-1930 годы** / Н.Б. Лебина. – СПб. : Журнал "Нева" : Летний Сад, 1999. – 318 с.:

В.Р. Задерієнко,
студентка 102 гр. ННІ №3,
науковий керівник
к.і.н. **Н.Ю. Романишин**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ» В УКРАЇНІ

Документи свідчать, що ініціатором «Великого терору» 1937 – 1938 років був керівник комуністичної партії і реальний керівник держави – СРСР Йосип Сталін. Історики називають три основні причини проведення терору Сталіним: бажання оновити політичну еліту, повністю вивівши з неї старі більшовицькі кадри; остаточно усунути від влади реальних та видуманих супротивників; у 1937 році закінчувався термін ув'язнення осіб, які були репресовані раніше і це могло викликати певні труднощі у радянської влади; за допомогою терору і страху, що його супроводжував, влада хотіла

позбавити людей волі до будь-якої ініціативи, стати слухняними «гвинтиками у великій державній машині» та витворити сліпу лояльність і безумовну відданість партії та Сталіну.

Якщо говорити про Україну, то дослідники відзначають певні специфічні риси проведення «Великого терору» в УРСР. Головною особливістю терору в Україні був його яскраво виражений «антинаціоналістичний» характер. До тавра «ворог народу» в УРСР обов'язково додавалось звинувачення в «буржуазному націоналізмі», «українському шовінізмі», «національному ухилі».

Так в період «Великого терору» репресії відчутно вдарили по українських істориках. Їх засуджували за статтями, які стосувалися «контрреволюційних злочинів». Зокрема, репресіям піддали співробітників Інституту історії України. У газеті «Комуніст» від 5 жовтня 1937 р. було сказано, що в Інституті історії України «націоналістична наволожь напакостила відчутно. Вони робили все від них залежне, щоб історія України не побачила світу і в основах своїх була сфальсифікована». Були розстріляні перший директор Інституту історії України АН УРСР А. Сараджев, старші наукові співробітники К. Гребенкін, В. Гуристримба, Г. Слюсаренко, Т. Скубицький та М. Трегубенко, зазнали репресій і члени їхніх родин. Відбувалося вилучення «націоналістичної» історичної літератури, зміни у змісті викладання історичних дисциплін та організації підготовки науково-педагогічних кадрів.

Не обійшли репресії і українських історичних романістів, як-от письменницю З. Тулуб (загалом із 193 членів та кандидатів у члени Спілки радянських письменників України репресували 93 особи). Як згадував О. Довженко, після репресивних кампаній «ніхто не хотів вчитися на історичному факультеті. Посилали в примусовому плані. Професорів заарештовували майже щороку і студенти знали..., що історія – це паспорт на загибель» [1].

По-друге, якщо початок «Великого терору» в СРСР пов'язують з 1937 роком і вступом в дію постанови Політбюро ЦК ВКП(б) від 2 липня 1937 р. «Про антирадянські елементи» та таємним наказом НКВС №00447 від 30 липня 1937 р., у якому був детально розроблений механізм терору, то репресії в Україні розпочалися набагато раніше, коли після критики «національного ухилу» О. Шумського та М. Скрипника відбулась тотальна чистка системи освіти, літератури, мистецтва, науки («Спілка визволення України», «розстріляне відродження» та ін.). А щодо українського селянства – з початку 30-х років – «розкуркулення» та Голодомор 1932 – 1933 рр.

По-третє, Україна серед інших радянських республік від «Великого терору» постраждала найбільше як з огляду на кількість репресованих, так із огляду на те, що практично була знищена її національна еліта [2, с.203]. У кожен республіку, область, район з Москви спускалися «ліміти» на покарання за I і II категоріями (I – розстріл, II – ув'язнення в таборах ГУЛАГ НКВС СРСР). 10 липня 1937 р. політбюро ЦК КП(б)У розіслало по областях УРСР вказівку про формування позасудового репресивного органу – обласних «трійок», створених для спрощення процедури засудження. До складу трійки зазвичай входили начальник обласного НКВС (голова), обласний прокурор та перший секретар обласного чи республіканського комітету ВКП(б). Існування «трійок» та інших позасудових репресивних органів повністю суперечило Конституції СРСР 1936 р. та радянському законодавству.

На місцях у репресивних органах почалося так зване «соціалістичне змагання» за перевиконання лімітів на ліквідацію «ворогів народу». Якщо первинний ліміт для УРСР за I категорією становив 26 тисяч 150 осіб, то у січні 1938 р. він був збільшений до 83 тисяч 122 осіб. Із проханням про додаткові ліміти в Москву неодноразово зверталися наркоми внутрішніх справ УРСР І. Леплевський та О. Успенський [3].

За інформацією Українського інституту національної пам'яті найкривавіша ніч «Великого терору» у Києві відбулася 19 травня 1938 року,

коли у в'язницях НКВС було розстріляно 563 людини. Розстріли, як правило, проводилися на подвір'ях в'язниць, у підвалах НКВС або безпосередньо перед похованням. Спочатку для масових поховань відводилися спецділянки цвинтарів. У пік репресій з метою приховати масштаби злочину енкавидисти змінили цю практику. У фруктових садах, парках, приміських лісах викопувались траншеї для поховань, часто трупи засипалися негашеним вапном.

Показовою була соціально-політична спрямованість репресій. Так, із 1 жовтня 1936 р. до 1 липня 1938 р. в Україні піддали арештам 253 тисячі 51 громадянин. Серед них: «колишніх куркулів» – 93 тисячі 395 колишніх поміщиків, дворян; торговців – 109 тисяч 380, священнослужителів – 6 тисяч 556 особи. Тоді як серед представників радянських силових структур ці показники набагато нижчі. Так, за перше півріччя 1938 р. в УРСР арештували 1тисячу 395 армійських воєначальників і командирів [1]. У тому ж році в Україні заарештували 994 співробітника НКВС [2, с.216].

Якщо розглядати репресії доби «Великого терору» в Україні за національною ознакою, то українці становили 53%, поляки – 19%, німці – 10,2%, росіяни – 8%, євреї – 2,5%, греки – 2,3% (решта етнічних груп – менше 1%). У 1939 р. в таборах ГУЛАГу перебувало 1 млн. 31 тис. в'язнів, серед яких 181 тис. була українців [3].

По-четверте, репресії в Україні відбувалися набагато довше. «Великий терор» в СРСР згорнули після постанови 17 листопада 1938 р. ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР «Про арешти, прокурорський нагляд і провадження слідства», згідно якої було припинена «велика чистка». Проте, якщо в СРСР після зміни керівництва союзного НКВС (1938 р.) терор пішов на спад, то в УРСР показники арештів та розстрілів залишалися високими аж до початку війни [2, с.216].

Особливістю наслідків «Великого терору» для України можна визначити, що крім величезних кількісних втрат населення, зміни національної та соціальної структури суспільства, знищення політичної,

мистецької та наукової еліти, деформації суспільних зв'язків та як наслідок насадження страху, сталінські репресії вплинули на формування специфічної історичної свідомості та світобачення, де відбулося руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денаціоналізація. Стало очевидним, що бути свідомим українцем – небезпечно, адже сама ідентифікація себе як українця вже вела до того, що такі люди потрапляли під пильну увагу радянських органів безпеки.

Список використаних джерел:

1. Веденєєв Д. Політичні репресії 1920-1980-х та проблеми формування національної пам'яті. URL:

[//http://www.istpravda.com.ua/research/2012/12/26/105584/](http://www.istpravda.com.ua/research/2012/12/26/105584/) (дата звернення: 8.05.2018).

2. Шаповал Ю. Проблеми політичного терору в Україні у 30-50-ті рр.: добутки і перспективи дослідження // Україна-Росія: діалог історіографій: Матеріали міжнар. наук. конф. / Ін-т. історії України НАН України, Канад. ін-т укр. студій Альбертського ун-ту (Едмонтон), Сіверський ін-т регіон. дослідж.; Київ – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2007. С. 197-229.

3. Інформаційні матеріали до 80-х роковин «Великого терору» в Україні. URL:<http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-do-80-kh-rokovin-velikogo-teroru-v-ukraini> (дата звернення: 10.05.2018).

В. М. Кобилинський,
курсант 101 гр. ТКЗ ННІ №2,
науковий керівник
к.ю.н. **О. І. Анатольсва**

ВЕЛИКИЙ ТЕРОР 1937-1938 РР. ЯК МЕТОД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У 1937 році за постановою Політбюро ЦК ВКП(б) в дію вступив закон «Про антирадянські елементи». Для НКВС було розроблено механізм здійснення терору. Як результат, протягом 1937-1938 років було розстріляно близько 700 тисяч людей, а ув'язнено понад 1,7 мільйони. Терор був постійним методом державного управління від жовтневого перевороту 1917 р. Його першопричина корінилася у необхідності реалізації комуністичної доктрини, яка суперечила життєвим інтересам більшості населення, хоча зовні виступала принадою для багатьох. Свою принадність для декого вона не втратила й досі [1, с. 121]. Але навіщо це було потрібно Сталіну? Відповідь надзвичайно проста – Сталін боявся повернення з таборів колишніх комуністів, які могли б завадити йому в правлінні.

Дослідження цієї проблеми стало можливим лише після смерті Сталіна, коли Хрущов виступив на XX з'їзді КПРС із доповіддю «Про культ особи та його наслідки». Було викрито всю правду про Великий Терор 1937-1938 років. Серед наукових розробок у цій галузі особливо варто відзначити роботи Кульчицького С. В., Васильєва В. Ю., Єфіменко Г. Г., Лях С. Р., Марочко В. І., Мовчан О. М., Рябченко О. Л., Смолія В. А., Якубова Л. Д.

Період репресій називають «Єжовщиною» через керування НКВС СРСР Миколою Єжовим. Арешти та розстріли застали не лише людей, що були противниками Сталіна, а й тих, хто його підтримував, та тих, хто взагалі був далекий від політики. Також репресій зазнали керівні структури НКВС: у 1938 р. в апараті ЦК КП(б)У було заарештовано 31 особу, у Раднаркомі УРСР – 40, у ЦВК УРСР – 4. Було заарештовано 10 членів ЦК КП(б)У, 13

секретарів обкомів КП(б)У, 27 наркомів та їх заступників, 22 депутати Верховної Ради СРСР, 15 голів і заступників голів облвиконкомів, 135 секретарів міськкомів і райкомів КП(б)У, 80 членів пленумів обкомів КП(б)У, 645 відповідальних працівників.

Тільки у 1938 р. в апараті НКВС УРСР було заарештовано більше 260 «зрадників, учасників правотроцькістської організації, інших антирадянських формувань та шпигунів іноземних розвідувальних органів». Всього в Україні у 1938 р. заарештували 994 співробітника НКВС [2]. Чистки проводились навіть у тюрмах та таборах, адже саме там знаходився осередок противників Сталіна.

За механізмом здійснення репресій існували два «ліміти»: перший складався з людей, які підлягали розстрілу, другий – з тих, кого потрібно було арештувати на строк 8-10 років. Ці люди потрапляли до виправних таборів.

Наприклад, для Житомирщини в пік репресій були встановлені такі «ліміти»: по першій категорії - 300 осіб, по другій - 500. Для Жито-мирської області було виділено ліміти у 2300 осіб. З них 800 осіб — по першій категорії, 1500 осіб — по другій категорії. А всього в роки Великого Терору в Житомирщині від репресій постраждало понад 25,5 тис. громадян, з них понад 18,8 тис. осіб було розстріляно [3, с. 36].

Вироки виносили так звані «трійки» НКВС – позасудові органи, які здійснювали слідство, звинувачення та виносили судові рішення. Ці рішення не можна було оскаржити, і вони підлягали виконанню відразу після винесення рішення.

Якщо жертви масових операцій, серед яких більшість складали прості громадяни, засуджувалась так званими «трійками», то чиновники, які входили до номенклатури різного рівня, — переважно Воєнною колегією Верховного суду СРСР. Списки арештованих високопоставлених чиновників затверджувались Сталіним та його соратниками, після чого в'язні негайно засуджувались Воєнною колегією [4].

Роки Великого Терору були надзвичайним потрясінням для тогочасного суспільства. Задля створення безпеки для комуністичного правління Сталіна постраждала надзвичайна кількість людей, із яких навіть не всі відносились до противників чи взагалі мали хоч якесь відношення до політики. Варто досліджувати дану історичну подію задля того, щоб зрозуміти неефективність репресій, дослідити механізми за якими відбувалось здійснення тогочасного режиму та побачити, наскільки режим Сталіна відійшов від комуністичних ідей, вивчити злочини, які вчиняла в минулому керівна верхівка суспільства СРСР.

Список використаних джерел:

1. Відносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917– 1938 рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. Смолій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – Т. 1.
2. «Великий терор 1937-1938рр.» - [Електронний ресурс], - режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/history/1919-1939/ussr/srsr8/>.
3. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Житомирська область: У 7 кн. — Житомир : Знання України, 2006. — Т. 1. — 724 с.
4. РДАСПІ. — Ф. 17. — Оп. 3. — Спр. 983. — Арк. 43; Спр. 984. — Арк. 18, 31.

Луценко В. А.

курсант 101 гр. ТКЗ ННІ № 2 ,

науковий керівник

к.ю.н. **О. І. Анатольсва**

ВЕЛИКІ РЕПРЕСІЇ 1937-1938 РР.:ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Період “великого терору” (1937-1938 рр.) був відзначений таким сплеском масштабних репресій, що вчені приділяли й приділяють

трактуванню цих трагічних подій пильну увагу.

Більшість дослідників вважає, що основною причиною «великого терору» було прагнення керівництва СРСР знищити так звану «п'яту колону» – потенційних та реальних супротивників комуністичного режиму. Інші вказують, що терор спровокували протиріччя між різними групами партійних, радянських, господарських керівників, «центром» та регіонами в управлінській системі, незадоволення суспільства діями влади, що виразно проявилось під час голосування на виборах наприкінці 1937 р. тощо. Серед істориків затвердилася точка зору: «великий терор» – це поняття, що включає масові репресивні операції серпня 1937 – листопада 1938 рр., а також широкомасштабні репресії проти керівників різного рівня («кадрова революція») [1; 36].

З перших днів приходу М. Єжова на посаду наркома внутрішніх справ розпочалися репресивні акції. Його колишній шеф характеризував його, як ідеального працівника «... точніше, не працівника, а виконавця. Усе, що йому не доручиш, можна не перевіряти, а бути впевненим, що він усе зробить. У М. Єжова є тільки один, правда, вагомий недолік: він не вміє зупинятися» [3; 22].

Якщо хвилі репресій, що котилися по Україні, на початку 1930-х років були в основному спрямовані проти українців, то «Велика чистка» 1937–1938 рр. охопила весь Радянський Союз. Вона ставила метою змести всіх реальних та уявних ворогів Сталіна і пронизати всі рівні радянського суспільства, особливо вищі ешелони, почуттям незахищеності, рабської залежності й покори «великому вождеві» [2;183].

Бажання Сталіна підвищити керованість партійно-державного апарату, позбутися старих партійних кадрів, потреба нових більш кваліфікованих, але й більш залежних від нього в усьому партійців призводить до масового терору проти партії. Органи НКВС боролися не тільки проти будь-яких виступів противників політики Сталіна, але й проти партії у цілому. За кілька місяців кількість заарештованих за звинуваченнями в політичних злочинах

зросла в декілька разів. Під молот репресій потрапили не тільки учасники колишньої опозиції та особи, які підтримували з ними зв'язок, але й ширше коло людей. [4; 503]

Звичайним явищем був смертний вирок, що зразу ж виконувався, або, у кращому випадку, - тривалий термін ув'язнення в сибірських концтаборах. Щоб забезпечити собі невичерпний запас «зрадників», слідчі НКВС зосереджувалися на питаннях: «Хто вас завербував?» і «Кого завербували ви?». Отримані «визнання» часто прирікали випадкових знайомих, друзів і членів сімей. Навіть коли зростала загроза війни в Європі, була розстріляна значна частина військового командування [2; 183].

Сталін та його помічники не зупинилися на репресіях проти партійного керівництва. На думку «вождя народів», у міру побудови соціалізму радянське суспільство ставало все більш однорідним. Тому всіх, хто за будь-якою ознакою вирізнявся із загальної маси, потрібно було знищити. Для розв'язання цього завдання 31 липня 1937 року ЦК ВКП(б) затвердив наказ Єжова № 00447, згідно з яким розпочиналася масова операція проти всіх, хто ще нещодавно був позбавлений лише виборчих прав (куркулів, духовенства, кримінальних елементів, так званих «колишніх» – представників станів та заможних людей періоду царизму), і проводилася вона на теренах усього Радянського Союзу із серпня 1937 року по листопад 1938 року [5; 214].

Не залишила система поза увагою і родини так званих «ворогів народу». 15 серпня 1937 року М. Єжов видав наказ № 00486, в якому йшлося і про членів родин «зрадників батьківщини». Головною метою цього наказу було повне знищення родинних зв'язків, відрив дітей від батьків.

Яким чином органи НКВС СРСР отримали таку кількість «ворогів народу»? Відповідь на це питання полягає у розкритті технології та методів проведення масових репресій 1937–1938 років. Доля більшості заарештованих вирішувалась позасудовими органами – особливими нарадами, «двійками», «трійками» при обласних управліннях НКВС у складі начальника управління, секретаря обкому партії, прокурора області. Розгляд

справ проходив дуже швидко: двійка розглядала справи цілими альбомами, на трійці, у кращому разі, вислуховували коротку доповідь представника УНКВС. Дуже часто засідання трійок проходили не в повному складі, що було характерно як для Росії, так і для України [6; 213]. Одним підписом руйнувалися родини, знищувалися тисячі людей.

Список використаних джерел:

1. Вплив "Великого терору" 1937-1938 рр. на економічні процеси в УРСР / В. Васильєв // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. - 2004. - № 1/2. - С. 35-58.
2. Сторінки історії Компартії України: запитання і відповіді / П. Варгатюк, В. Василенко, Л. Гордієнко. — Київ: Либідь, 1990.
3. Шаповал Ю.И. Апогей террорады // Зеркало недели. - 11 августа 2007. - №29;
4. Боффа Дж. История Советского Союза: в 2-х тт. Т. 2. От Отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. 1941 — 1964 гг. — 2-е изд. — М.: Междунар. отношения, 1994. — 632 с.
5. Нікольський В.М. Репресії за "лімітами"(1937-1938 рр.) /Нікольський В.М. // Український історичний журнал. - 2006. - № 3. - С. 210-223.
6. Уйманов, Валерий Николаевич. Репрессии. Как это было... : (Западная Сибирь в конце 20-х -начале 50-х годов) / В. Н. Уйманов ; под ред. Ю. В. Куперта. — Томск : Издательство Томского университета, 1995. — 334 с.

І.Н. Староста,
студентка 101 гр. (ННІ № 3).
Науковий керівник:
д. і. н. **В.М. Щербатюк**

Злочини, яким немає прощення: кривавий терор 1937 – 1938 років

Гранітні обеліски, як медузи,
Повзли, повзли і вибилися з сил –
На цвинтарі розстріляних ілюзій
Уже немає місця для могил.
Мільярди вір зариті у чорнозем,
Мільярди щастя розвіяні у прах.

Василь Симоненко

1929 рік – рік «великого перелому» був переможним для Й. Сталіна в боротьбі за владу. Він повністю підпорядковував собі більшовицьку партію, діяльність якої пронизувала все суспільство. Україна стала частиною радянської імперії, де суворий централізм і одноосібна влада становили основу тоталітарного режиму.

Першого удару в Україні було завдано ще у 1920-х роках по старій інтелігенції, особливо тих, хто раніше співпрацював з українськими урядами. Зокрема, в означений час державне керівництво, посиливши процес відчуження виробника від засобів виробництва, повністю стає на шлях директивного планування, адміністрування і позаекономічного примусу. В умовах постійної «надзвичайності» для політичного керівництва виникла потреба міцної державної влади, яка могла б контролювати і спрямовувати суспільні процеси. Для виконання цих завдань така сила вже була в стадії формування з 1920-х років, і утвердилася в 1930-х роках, оформившись як тоталітарний режим. Тоталітаризм в Україні мав такі особливості: утвердження комуністичної ідеології як єдиної в суспільстві та монополізація нею права на істину; усунення з політичної арени інших політичних партій і монополізація влади більшовицькою Комуністичною партією; зрощення

правлячої партії з державним апаратом; одержавлення суспільства; встановлення тоталітарного контролю над економікою і зміцнення централізованого керівництва нею. Й. Сталін завжди наголошував, що питання щодо держапарату – одне із найістотніших питань радянського будівництва, і що кадри вирішують все. З утвердженням в державі сталінізму починався Великий терор [1, с. 306].

Великий терор – найменування періоду в історії СРСР (1937 – 1938 роки), коли сталінські репресії були різко посилені й за інтенсивністю та розмахом доведені до максимуму. Інша поширена в історіографії назва цього історичного періоду – «Єжівщина», адже пов'язана з ім'ям керівника народного комісаріату внутрішніх справ Миколи Івановича Єжова.

Аналізуючи Великий терор, учені дійшли висновку про необхідність розрізняти широкомасштабні терористичні операції 1937 – 1938 рр. та перманентні репресивні акції щодо партійно-державної, військової, культурної еліти в Україні та в СРСР. Обидві хвилі репресій ішли паралельно, однак вони мали різні завдання і мету. Масові операції у 1937 – 1938 рр., за задумом Й. Сталіна, мали завершити двадцятилітню боротьбу з так званими соціально-ворожими елементами, та потенційною так би мовити п'ятою колоною в СРСР. Однак, більшовицькі лідери не могли чітко окреслити ознаки ворога. Ці ознаки протягом 1930-х років постійно змінювалися внаслідок тактичних, політичних та економічних міркувань. Тому до радянських концтаборів потрапляли різні соціальні й національні групи населення, частину громадян розстрілювали. Керував системою виправничо-трудових (офіційна назва у 1920-х роках – концентраційних) таборів ГУЛАГ – в СРСР у 1934 – 1956 роках підрозділ НКВС. На ГУЛАГ покладалися такі завдання: ізоляція радянським режимом «ненадійних елементів»; використання в'язнів як дешевої робочої сили; відкриття нових табірних комплексів; ліквідація певних категорій в'язнів [2, с. 225].

У роки Великого терору контингент ГУЛАГУ, незважаючи на широке застосування в країні вищої міри покарання – розстрілу засуджених, а також збільшення смертності серед ув'язнених, стрімко збільшився. Якщо на 1 липня 1937 р. в таборах перебувало 788 тис. чол., то в квітні 1938 р. – вже більше 2 млн чоловік. Щоб якось «впоратися» з напливом ув'язнених, були

організовані п'ять нових ВТТ (виправно-трудова табори, серед них – Норильський, відомий Норильським повстанням в'язнів 1954 р.), а потім ще тринадцять спеціальних лісозаготівельних таборів (Каргопольський, Тайшетський, Вятський, Північно-Уральський, Унженський, Усольський та ін.).

Сигналом до початку масових репресій послужило вбивство Сергія Кірова 1 грудня 1934 р. Тоді ж за ініціативою Й. Сталіна, ЦВК і РНК СРСР прийняли постанову «Про внесення змін у діючі кримінально-процесуальні кодекси союзних республік» де зазначалося наступне: слідство в цих справах закінчувати в строк не більше десяти днів; обвинувальний висновок вручати обвинувачуваному за одну добу до розгляду справи в суді; справи слухати без участі сторін; касаційного оскарження вироків, як і подачі клопотань про помилування, не допускати; вирок до вищої міри покарання здійснювати негайно після винесення вироку [3, с. 20].

Водночас у 1933 – 1935 роках проводилася «генеральна чистка» ВКП(б). Вона торкнулась 18,3 % з 1916,5 тисяч членів партії. Після її завершення почалася «перевірка партійних документів» до грудня 1935 р., що додала ще 10–20 тисяч. А 14 січня 1936 р. оголошено про «заміну партійних документів», що було здійснено до вересня 1936 р. з виключенням із 18 % членів партії.

Від масового терору безневинно постраждала інтелігенція. Її представники, що належать до Розстріляного відродження, умовно поділяються на кілька груп, обумовлених їхнім життєвим шляхом під час та після [сталінських репресій](#). Першу групу – безпосередніх жертв терору становили письменники, зокрема, [В. Підмогильний](#), [М. Куліш](#), [Є. Плужник](#), [М. Зеров](#), художники-[бойчукісти](#) – [Леся Курбас](#) та багато інших, що були страчені або померли в концтаборах, чи були доведені до самогубства. Попри те, що більшість з них були реабілітовані ще наприкінці 1950-х років, їхній мистецький чи науковий доробок, як правило, заборонявся й надалі, або принаймні ознайомлення з ним не заохочувалось радянською владою. Замовчувалось те що такі діячі взагалі існували. До того ж багато, особливо пізніх, творів цих митців, було знищено репресивними радянськими органами в сталінський період. Наприклад, не збереглося практично жодного

монументального твору [Михайла Бойчука](#), який був засновником цілої школи монументального живопису. Проте після реабілітації, творчість тих небагатьох митців, що в цілому вкладалася в рамки [соцреалізму](#), була визнана радянською владою, їхні твори передруковувались. Це праці [Пилипа Капельгородського](#), [Івана Микитенка](#) та ін. Їх твори навіть включатись до шкільних програм (окремі п'єси [Миколи Куліша](#) та ін.) [4, с. 106].

Частині репресованих й переслідуваних представників української радянської інтелігенції, вдалось уникнути найвищої міри покарання і вижити в тюрмах і таборах. Причому декому з них вдалося навіть втікати з концтаборів ([Іван Багряний](#)). Відбувши свій строк [Остап Вишня](#) став слухняним співцем сталінського режиму, а [Борис Антоненко-Давидович](#), якого звільнили лише після реабілітації у 1957 р., до кінця життя залишався в опозиції до радянського режиму.

Отже, наслідками комуністичного терору в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової еліти, деформація суспільних зв'язків, руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денаціоналізація.

Жертвами ставали й самі організатори і виконавці терору. Так, зокрема за обвинуваченням у співробітництві з іноземними розвідками й терористичній діяльності 10 квітня 1939 р., був арештований М.Єжов. Розстріляний 4 лютого 1940 р.

1937 рік – це рік гігантського масштабу репресій, що охопили всі регіони й усі без винятку верстви суспільства, від найвищого керівництва країни до далеких від політики селян і робітників. Це колосальні фальсифікації звинувачення та безпрецедентна плановість терористичних «спецоперацій». За політичними звинуваченнями в СРСР було заарештовано більше 1,7 млн осіб. А разом із жертвами депортацій і засудженими так званими «соціально шкідливими елементами» кількість репресованих перевищує 2 млн. А якщо додати ще жертви Голодоморів 1921 – 1923 та 1932 – 1933 років, де голод став засобом впливу більшовицького режиму на українське селянство, кількість репресованих в Україні сягне далеко за 10 млн осіб [5, с. 43; 6, с. 14].

Погодимось з багатьма дослідниками, що значна частина наших сучасних бід – це наслідок більшовицько-сталінської селекції, під час якої була фізично знищена найкраща частина українського народу від хліборобів до митців. Недарма, американський дослідник Голодомору в Україні 1932 – 1933 років Джеймс Мейс писав, що нинішня Україна – це соціологічно випалена земля. Тому, на мій погляд, один із шляхів оживити цю землю, витворити суспільство із верховенством права, в якому людина та її життя будуть найвищими цінностями, є дослідження трагічних подій в Україні 1930-х років, у тому числі й Великого терору 1937 – 1938 рр.

Список використаних джерел та літератури:

1. Васильчук Г. Радянська Україна 20–30-х років ХХ ст.: сучасний історіографічний дискурс / Г. Васильчук. – Запоріжжя: Запоріз. нац. ун-т., 2008. – 314 с.
2. Коцур В. Історичні дослідження: упереджені та об'єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-х – 30-х рр.: історіографія) / В. Коцур. – К.: Наук. думка, 1998. – 506 с.
3. Гісем О.В. Історія України: довідник / О.В. Гісем. – К.: «Абетка», 2016. – 660 с.
4. Бажан О.Г. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 15 березня 2012 р.: «політичні репресії в Українській РСР 1937 – 1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації». – К., 500 с.
5. Щербатюк В.М. Голод як засіб впровадження більшовицької політики в українському селі / В.М. Щербатюк // Гілея: Науковий вісник. – 2014. – Вип. 83. – С. 38–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_83_10
6. Щербатюк В.М. Терор голодом як метод боротьби комуністичного режиму проти українського селянства / В.М. Щербатюк // Трагедія Голодоморів. Науково-практична конференція: Зб. наук. праць та матеріалів. – К.: НАВС, 2013. – С. 7–21.

І. М. Тимошук,

студент 105 гр. ННІ № 3

к.іст.н. **Д.І. Курас**

М. К. ВОРОНИЙ – ПОСТАТЬ НА ТЛІ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»

Під назвою «Великий терор» сьогодні в Україні розуміють масштабну кампанію розгортання масових репресій проти власних громадян, що була розгорнута в СРСР у 1937–1938 рр. з ініціативи керівництва держави та особисто Йосипа Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства. Наслідками комуністичного терору в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової еліти, деформація суспільних зв'язків, руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денаціоналізація.

За період Великого терору на території УРСР, за оцінками істориків, було засуджено майже двісті тисяч (198918) осіб, з яких близько двох третин – до розстрілу. Решту було відправлено до в'язниць та таборів (інші заходи покарання охоплювали менше 1 %, звільнено було тільки 0,3 %). [2]

Підставою для розгортання терору була теза Й. Сталіна про загострення класової боротьби в міру успіхів соціалістичного будівництва. Офіційно початком Великого терору став оперативний наказ НКВС СРСР № 00447 «Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів» від 30 липня 1937 р., затверджений політбюро ЦК ВКП(б) 31 липня 1937 р. Масові репресивні операції у 1937–1938 рр., за задумом Й. Сталіна, мали завершити двадцятилітню боротьбу з «соціально-ворожими елементами», упокорити населення шляхом масового терору, утвердити авторитарний стиль керівництва та здійснити «кадрову революцію».

Слідчі психологічним знущанням і нелюдськими тортурами «вибивали» з арештованих потрібні зізнання. В 1937 р. дозвіл на

застосування методів «фізичного впливу на підозрюваних» (тобто тортур) було дано на найвищому рівні ЦК ВКП (б). Заарештований був фактично позбавлений права на захист (на адвоката) чи оскарження вироку. Випадки неправомірного засудження вважались цілком припустимими і виправдовувалась прислів'ям «ліс рубають – тріски летять». Часи Великого терору у масовій свідомості населення СРСР позначені тотальним страхом та недовірою. Особа могла написати донос на колег, остерігаючись, що ті донесуть на неї першими. Це стало типовим засобом вирішення особистих конфліктів із керівництвом, викладачами, родичами тощо. [2]

Трагічним прикладом долі української інтелігенції в умовах тоталітарного репресивного тиску стала родина Вороних. Сам Микола Вороний народився в 1871 році у родині ремісників. Навчався у Харківському та Ростовському реальних училищах. Однак закінчити училище так і не зміг, тому що був виключений за підтримку народників, читання та поширення забороненої літератури. Три роки він знаходився під наглядом поліції без права вступу до вищого навчального закладу. Саме тому М. Вороний був змушений навчатися у Віденському та Львівському університетах. Саме там він близько потоваришував з І. Франком, разом вони видавали газети «Громадський голос» і «Радикал».

За своє життя М. Вороний працював бібліотекаром, редактором газети «Життя і слово», коректором Наукового Товариства ім. Шевченка, неофіційним редактором газети «Зоря». Він із захопленням прийняв революцію 1917 р. і був одним із засновників Української Центральної ради.

Однак творча діяльність все ж була найбільш близькою для М. Вороного. В молодості він певний час сам перебував у складі мандрівних театральних труп, пізніше був одним із засновників і режисерів Національного театру, сам виступав на сцені. Протягом перших двох десятиліть ХХ сторіччя М. Вороний був загальновизнаним в Україні театрознавцем, який започаткував фахове вивчення цього виду мистецтва. [3]

У 1920 р. М. Вороний емігрував до Польщі. В Україну він повернувся вже не молодого людиною (йому було 55 років) наприкінці квітня 1926 р. Спочатку митець живе у Харкові, де йому було надано роботу завідувача літературної частини тамтешнього Оперного театру. У 1928 році М. Вороний переїжджає до Києва, де українська громадськість урочисто відзначила 35-річчя письменницької діяльності Миколи Кіндратовича. [1]

Вже на початку 30-х років, зі зміцненням сталінської тиранії, посилюється цькування поета. Микола Вороний не був провісником більшовицької революції. Його ідейні та творчі шукання, як і еміграція до Польщі, послужили чудовим приводом для приведення в дію сталінської репресивної машини, якій він, справді, був світоглядно ворожий. Не дивно, що вже через вісім років після повернення поета в Радянську Україну розпочались його жорстокі переслідування. Першого разу НКВС засудило його до трьох років виправно-трудових таборів. Цей вирок синові Марку, який тоді ще перебував на свободі, вдалося пом'якшити, добившись заміни на заслання. Микола Вороний змушений виїхати з Києва. Довго вважалося, що з цього моменту сліди його загубились.

У вересні 1937-го Микола Вороний приїхав у село Глиняне. Про перебування Миколи Кіндратовича у селі мало що відомо. Незаперечно, що тут, в українській провінції, він шукав спокою і затишку. У селі Вороний перебував недовго — близько місяця, після чого прибув до Новоукраїнки що на Кіровоградщині. Саме тут, в старому приміщенні містечкової книгозбірні Микола Вороний з осені 1937-го був чи не щоденним гостем.

Найкращим приятелем Миколи Кіндратовича у Новоукраїнці став завідувач місцевої бібліотеки Павло Андрієвський. 7 грудня 1941 року — в газеті «Українець» з'явилася стаття-спогад П. Андрієвського «Микола Вороний». З нього постають подробиці перебування поета в Новоукраїнці: «... коли я йшов вулицею, до мене озвалися. Дивлюсь, іде Вороний, якийсь серйозний, підтягнутий, каже: «Мене тимчасово затримано, очевидно, непорозуміння, іду в міліцію, придивіться до мого майна». Через кілька днів

я ще раз побачив Миколу Вороного у дворі НКВС, коли його вели в партії арештованих» [4].

Звідти поет вже не повернувся. Йому були висунуті стандартні звинувачення: участь у контрреволюційній націоналістичній організації з метою створення самостійної Української держави та відриву її від СРСР. З протоколів допиту Миколи Вороного видно, що жодного живого слова поета там немає. Стандартні сухі вислови, що формулюють версію слідчого, з якою Вороний, очевидно, згодився, розуміючи — протестувати даремно.

Тривалий час існувала версія (створена радянськими органами держбезпеки), ніби поет виїхав до Воронежа, де помер 1942 року. Лише 1990-го доцент Кіровоградського педінституту Леонід Куценко опублікував у «Кіровоградській правді» розсекречені архівні документи тодішнього КДБ УРСР, які нарешті, дали змогу пролити світло на обставини розправи над 67-річним письменником. Ось вони:

«Выписка из протокола № 175.

Заседание Тройки при УНКВД по Одесской области 29 апреля 1938 г.

Слушали дело №... Песчано-Бродского р/о НКВД.

20. Вороний Миколай Кондратович, 1871 г. рождения, уроженец г. Ростова на Дону (це не відповідає фактам біографії Вороного), житель с. Новоукраинка того же района Одесской области, украинец, гражданин СССР, со средним образованием, из мещан.

До ареста — без определенных занятий. В 1926 году вернулся из Польши как реэмигрант. В 1934 году был судим Коллегией ОГПУ за контрреволюционную деятельность. Сын его Марк также осужден за контрреволюционную деятельность и отбывает наказание в Соловках.

Является участником контрреволюционной укр, военно-националистической организации.

Постановили: Вороного Миколая Кондратьевича расстрелять.

Верно: секретарь Тройки Фишман». [1]

Вирок було виконано 7 травня 1938 року.

27 вересня 1956 року правління Спілки письменників України надіслало прокуророві УРСР запит та творчу характеристику на Миколу Вороного. В запиті, підписаному Олесем Гончаром та Юрієм Смоличем, містилося прохання розглянути питання реабілітації репресованого поета. Розслідування, проведене у 1956—57 роках, засвідчило безглуздість звинувачень, що інкримінувалися Вороному. 10 листопада 1957 року рішенням президії Кіровоградського обласного суду Миколу Вороного реабілітували посмертно. [4]

Список використаних джерел:

1. Ігор Сюдюков. Життя «непоправного ідеаліста». Микола Вороний його сучасники, друзі та вороги. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/zhittya-neverpravnogo-idealista>
2. Інформаційні матеріали до роковин «Великого терору» в Україні. URL: <http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-do-80-kh-rokovin-velikogo-teroru-v-ukraini-0>
3. Микола Вороний цікаві факти. URL: <http://dovidka.biz.ua/mikola-voroniyy-tsikavi-fakti/>
4. Світлана Орел. Микола Вороний: таємниця судного дня. URL: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/12/blog-post_0.html

Р. В. Томашенко

студент 105 гр. ННІ № 3,

науковий керівник

к.і.н. ***Д. І. Курас***

**ВЕЛИКИЙ ТЕРОР В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ ПАРТІЇ БІЛЬШОВИКІВ**

Масштабна кампанія масових репресій громадян, що була розгорнута в СРСР у 1937–1938 рр. з ініціативи керівництва СРСР й особисто Йосипа Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства. Наслідками комуністичного терору в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової еліти, деформація суспільних зв'язків, руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денаціоналізація. 30 липня — 5 серпня, виповнюється 80 років від початку в СРСР так званого Великого терору 1937–1938 років, який мав на меті, зокрема в Україні, знищення вцілілих під час колективізації й Голодомору селянства, інтелігенції, духовенства, національних меншин, представників національно-патріотичного руху.

Масові репресивні операції у 1937–1938 рр., за задумом Й. Сталіна, мали завершити двадцятилітню боротьбу з «соціально-ворожими елементами», упокорити населення шляхом масового терору, утвердити авторитарний стиль керівництва та здійснити «кадрову революцію». Підставою для розгортання терору була теза Й. Сталіна про загострення класової боротьби в міру успіхів соціалістичного будівництва. [2, С. 642]

5 серпня 1937 року вступила в дію постанова Політбюро ЦК ВКП(б) від 2 липня "Про антирадянські елементи". Розпочалася наймасовіша за всю радянську епоху кампанія репресій проти громадян. За кілька днів до цього, 30 липня 1937 року був підписаний таємний наказ НКВС №00447, у якому був детально розроблений механізм терору. Ще раніше, 10 липня 1937 року, Політбюро ЦК КП(б)У розіслало по областях УРСР вказівку про формування позасудового репресивного органу — обласних «трійок», створених для спрощення процедури засудження. До складу «трійки» зазвичай входили начальник обласного НКВС (голова), обласний прокурор та перший секретар обласного або республіканського комітету ВКП(б). Рішення «трійки» оскарженню не підлягало. Існування «трійок» та інших позасудових

репресивних органів повністю суперечило радянському законодавству, в тому числі Конституції 1936 року. Наказом Єжова № 00447 запроваджувалися ліміти (плани) на покарання громадян. Вироки за першою категорією означали «розстріл», за другою категорією — на ув'язнення в таборах ГУЛАГ (8–10 років). [3, С. 251]

Список Сандармо́ху — це список осіб, репресованих в Україні, а також українців, репресованих за її межами, які відбували покарання в Соловках та були розстріляні 27 жовтня — 4 листопада 1937 року в урочище Сандармох поблизу робітничого селища Медвежа Гора (з 1938 року — місто Медвеж'єгорськ) у Карелії. Сандармох був місцем масового розстрілу тисяч в'язнів так званого «першого соловецького етапу». Серед них — видатні майстри культури, вчені, державні діячі, священнослужителі з багатьох республік СРСР. [4, С. 301]

Прикладом трагічної долі української інтелігенції за часів сталінського терору є життя Євгена Йосиповича Черняка. Він народився 1895 року в селі Чехи на Галичині (від 1946 року - село Лугове Бродівського району на Львівщині). Селянський син Євген Черняк змалку мав потяг і здібності до навчання. Він опинився на території Росії в часи Першої світової війни: служив у царському війську, воював як червоний командир, згодом здобув вищу освіту — фах історика (1919-го закінчив ще й курси бухгалтерів). Водночас опанував кілька мов: німецькою й англійською міг писати; польською, чеською і російською вільно читав. Буремного 1918-го вступив до компартії, в якій перебував півтора десятка років. Від середини 1920-х як творча особистість долучався до редагування журналу "Життя й революція", що виходив друком у Києві в 1925–1934 роках. На етапі становлення цього видання молодий інтелектуал працював пліч-о-пліч із професором-літературознавцем Олександром Дорошкевичем, поетом Миколою Терещенком, письменником і редактором газети "Пролетарська правда"

Іваном Лакизою. Журнал публікував наукові розвідки, надавав свої сторінки для літературних дискусій, висвітлював проблеми театру, музики тощо.

Є. Черняк був прибічником політики українізації в УСРР. Його заарештували 11 травня 1933 р. у сфабрикованій справі «Української військової організації» («УВО») і звинуватили у «шкідництві на національно-культурному фронті». Судова трійка при Колегії ГПУ УСРР 23 вересня 1933 р. ухвалила вирок за ст. 54-2, 4, 7, 11 КК УСРР — 10 років виправно-трудових таборів. Відбував покарання в Соловках (табпункт Кремль, одиночна камера спецізолятора).

Постановою окремої трійки Управління НКВД СРСР по Ленінградській області від 9 жовтня 1937 року дістав найвищу кару (розстріл). Вивезений із Соловків з великим етапом в'язнів Соловецької тюрми в жовтні 1937 р., страчений 3 листопада поблизу селища Медвежа Гора (нині м. Медвеж'єгорськ у Республіці Карелії, РФ) в урочищі Сандармох. Реабілітований 30.06.1956 р. і 27.07.1957 — Верховним судом УРСР.

В січні 1938-го Єжов на нараді керівного складу НКВС назвав результати проведеної операції "блискучими" і висловився за її продовження. Заперечень не було. Відтак політика терору посилилася. Політбюро ЦК ВКП (б) розглянуло додаткові "ліміти", зробивши акцент на I категорію, тобто на розстріли. Зокрема, 17 лютого Кремль дозволив репресувати в Україні ще 30 тисяч людей. Загалом додаткові "ліміти" збільшили кількість жертв утричі. Кампанія зі знищення людей розтягнулася на довгі 15 місяців і 10 днів. Формально її припинила постанова Політбюро ЦК ВКП (б) від 15 листопада 1938 року.

В останні місяці "великого терору" почали репресувати вже самих енкаведистів, Єжов навіть назвав цифру - 14 тисяч осіб. А фіналом став арешт самого Єжова (квітень 1939-го) та його розстріл (лютий 1940 року). Головні виконавці злочинів, отже, були знищені. Тепер Сталін міг усе

списати на "перегини на місцях" а також на те, що керівники та працівники каральних органів виявилися замаскованими "ворогами народу". На відміну від Голодомору, який радянська влада всіляко намагалася замовчати, "великий терор" робили відкрито, з шельмуванням жертв у газетах або на партійних зборах. Кремль наочно демонстрував, що може знищити будь-кого. [1, С. 687-688]

Результатом стало те що, країну охопили страх, шпигуноманія та епідемія доносителства. Результатом для України, За період «Великого терору» на території УРСР, за оцінками істориків, було засуджено 198918 осіб, з яких близько двох третин – до розстрілу. Решту було відправлено до в'язниць та таборів (інші заходи покарання охоплювали менше 1 %, звільнено було тільки 0,3 %). [1, С. 662]

Список використаних джерел:

1. Історія України. Джерельний літопис / за ред. В. І. Червінського, М. І. Обушного ;— 2-ге вид., виправл. й доповн. — К. : КВІЦ, 2012. — 832 с.
2. Історія України. Комплексний довідник + профільний рівень / [уклад.: Воропаєва В. В. та ін.]. — Вид. 5-те, допов. та перероб. — Харків: Весна: Співак В. Л., 2014. — 703 с. :
3. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. ХВ. І. Танцюри. — К., 2001. — 378 с.
4. Політична історія XX століття: Навчальний посібник. / В. Ф. Салабай, Л. О. Панчук, Я. А. Титаренко та ін. — К., 2001. — 402 с.

Р.М.Турчин,

студент 102 гр. ННІ №3,

науковий керівник

к. і. н. **Н.Ю. Романишин**

БИКІВНЯНСЬКЕ ПОХОВАННЯ ЖЕРТВ СТАЛІНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ

Для закріплення у національній свідомості пам'яті про репресії доби тоталітаризму особливе значення має виявлення та вшанування місць масових страт та поховань жертв сталінських репресій. В Україні виявлено 18 місць масових поховань жертв політичних репресій. Одне з найбільших – Биківнянське поховання під Києвом. На сьогоднішній день істориками та дослідниками встановлено імена понад 19 тисяч репресованих громадян [1].

З 1937 по 1941 роки Биківнянський ліс був секретним місцем поховання жертв політичних репресій, розстріляних співробітниками НКВС. Офіційно будівництво спеціальної зони для таємних поховань розпочалося за рішенням Київської міської ради від 20 березня 1937 року «Про відведення та відмежування землі для спецпотреб» [2]. Ця спецзона на 1937 рік займала площу 4,2 га. На сьогоднішній день ця ділянка становить 5,2 га. По периметру зони був збудований паркан темно-зеленого кольору заввишки 3 метри. Поверх паркану був натягнутий колючий дріт та облаштовані спостережні вишки. За легендою НКВС на території зони розміщувався артилерійський склад.

В спецзону привозили здебільшого розстріляних з в'язниць. Їх після 12 години ночі грузили в «полуторки» та вивозили. Там тіла скидали в задалегідь викопані ями та засипали вапном і землею. Так продовжувалося кожного дня з 5 серпня 1937 по 17 вересня 1941. На території самої спецзони почали розстрілювати влітку 1941 р. солдатів, які виходили з оточення. За словами свідків, службовці НКВС розстріляли на території спецзони велику колонну радянських військовослужбовців та цивільних. Всі вони були поховані в братських могилах. За далеко неповними даними українських істориків та дослідників масових репресій, на території самої спецділянки НКВС у 1937-1941 роках було поховано 30-35 тисяч розстріляних мешканців Києва та області.

Але хоч би якою таємною не була обстановка і високий паркан, яким обгородили місце поховання, місцеві жителі дещо зрозуміли. Один зі свідків згадував: «Бачив побудований зелений паркан метра два заввишки. Потім біля паркану почали будувати дерев'яний будиночок, його будували місцеві чоловіки, а серед них мій батько. Я бігав до цього будиночка ... На дорозі, яка вела до воріт цього паркану, побачили криваві плями. Ці плями бачили багато, але боялися про це говорити. Машини, покриті брезентом, приїжджали тільки під ранок щоночі. Це тривало до початку війни » [2].

Серед жертв, похованих в спецзоні НКВС в Биківні, крім українців були представники більш як 30 національностей – найбільшу кількість з них складали поляки та німці. Поміж іноземців траплялись японці та асирійці.

Більшість з них туди потрапили в наслідок Пакту Молотова – Ріббентропа. 17 вересня радянські війська взяли під свій контроль землі Західної України та Білорусії, які тоді належали Польщі. Після вторгнення радянської армії на ці землі значна частина польських офіцерів потрапили в полон і були етаповані в різні в'язниці та спецтабори по всій території України та згодом розстріляні. Загальна кількість розстріляних полонених поляків у Києві складає понад 2,6 тис. осіб [3]. За даними українських істориків на території Биківні захоронено 3,5 тисячі іноземних громадян.

Вся правда про спецоб'єкт НКВС УРСР в Биківнянському лісі була надійно засекречена до 1960-х років. В 1960 році в Києві був заснований «Клуб творчої молоді», учасники якого неофіційно збирали матеріали про репресії 1930-1940-х років. Очолював цей клуб режисер, дослідник сталінських репресій Лесь Танюк.

Окрім цього клубу були створені державні комісії по дослідженню Биківнянського об'єкта. І тільки остання, четверта державна комісія, створена у 1988 році, визнала, що на території Биківнянського лісу поховані жертви сталінських репресій. Хоча всі попередні комісії визначали, що на тому місці поховані виключно жертви німецько-фашистських окупантів [4, с. 62-63].

В 1994 році відбулося відкриття Биківнянського меморіального комплексу, спорудженого за розпорядженням Президента України Л. Кучми. Всі хрести та скульптури, які були встановлені, створені українськими архітекторами та скульпторами В. Чепеликом та Г. Кислим. У травні 2001 р. Кабінет міністрів України ухвалив Постанову №546 «Про створення Державного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили» [3].

21 вересня 2012 року на території Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили», у присутності президентів Польщі та України, відбулося урочисте відкриття Міжнародного меморіалу жертвам тоталітаризму 1937-1941 років. Цей меморіал складається з двох частин: українського Меморіалу і польського військового кладовища. Створення меморіалу було міжнародним проектом, в якому взяли участь українські та польські архітектори – Л. Скорик, М. Модерн. та Р. Гловацький.

Отже, Биківнянське поховання жертв є важливим фактором впливу на суспільну свідомість українців. Це знаходить свій прояв у розширенні історичної пам'яті за рахунок раніш замовчуваної інформації про минуле, спонукає до прояву поваги та емпатії до попередніх поколінь, які стали жертвами сталінських репресій, що в свою чергу впливає на формування правосвідомості та гуманістичних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Інформаційні матеріали до 80-х роковин «Великого терору» в Україні. URL: <http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-do-80-kh-rokovin-velikogo-teroru-v-ukraini> (дата звернення: 13.05.2018).

2. Шаповал Ю. «Быковня- материализация исторической памяти».

URL:

https://zn.ua/SOCIETY/bykovnya_materializatsiya_istoricheskoy_pamyati.html

3. Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили». URL: http://ua.bykivnya.org/page/storichniy_oglyad

4. Шаповал Ю. Биківня / Довідник з історії України. К.: Генеза, 2001. С.62-63.

С.О. Чечель,

студентка 102 гр. (ННІ № 3).

Науковий керівник:

д. і. н. **В.М. Щербатюк**

По «червоних слідах» знедолених: доля Тараненка Л.С. як наглядний приклад більшовицького терору проти селян України 1937 – 1938 рр. (За матеріалами Галузевого архіву СБУ у Полтавській області)

Знову і знову повертаємось до трагічного для всієї України періоду сталінських репресій. У той час, як засвідчують дані Галузевого державного архіву СБУ, було знищено понад 197 617 українців, що на моє переконання є досить неповною кількістю жертв.

Метою моєї роботи є пробудження свідомості мого покоління для переоцінення подій тих часів – Великого терору, події якого торкнулись майже кожної української сім'ї і показати, що на прикладі однієї людської долі із тисячі подібних, можна прослідити всю трагедію українського народу. На прикладі трагедії моєї родини, коли залишились без батька троє малолітніх дітей і дружина, яка не переставала писати листи різним установам, щоб дізнатися про долю свого чоловіка, і яка до своєї смерті вважала, що він вмер від серцевої хвороби у виправних таборах.

Однак ми маємо збагнути на те те, що завдання нашого покоління полягає не в тому, щоб згадати соціальне становище та сферу діяльності репресованих, або звинуватити політичну верхівку у злочинах проти

людства, а в тому щоб кожен з нас знав історію свого роду, своєї країни, щоб запобігти повторенню жахливих подій часів Великого терору та уникнути відчуття страху, відчаю і знедоленості.

Дослідження даної теми та робота із архівними документами дали змогу власноруч доторкнутися до кривавого періоду в історії СРСР і України. Ми ще раз переконуємось, що на прикладі однієї людської долі, із тисячі подібних, на основі реальних історичних джерел можна повномасштабно оцінити антигуманний геноцид проти українського народу – Великий терор.

Застосування терору радянським режимом було необхідністю для правлячої верхівки задля утримання влади. Це оправдувалось потребою захисту соціалістичної революції від так би мовити «ворожих класів». Ворогів комуністи вбачали у всіх хто не підходили до еталону «советської» людини, яка здатна виховати наступну селекцію покоління з комуністичним світоглядом. Терор та різноманітні заходи примусу застосовувалися задля керування суспільно-політичними та економічними процесами в межах СРСР. Тож спираючись на широку документальну базу, можна стверджувати, що терор як особлива форма політичного насилля був необхідним елементом у базових засадах радянської тоталітарної системи [див.: 2], особливо дієвим став терор голодом 1932 – 1933 рр. задля упокорення селян, випробуваний ще у 1921 – 1923 рр. у південних регіонах України [див.: 3].

На долю родини Тараненків випало чимало випробувань. Деталі трагічних подій мені вдалося дізнатися лише через 80 років завдяки роботі з архівними документами. Окрім того наполегливі пошуки та бажання відродити втрачену пам'ять дозволили розгадати загадку життя людини, яка об'єднує весь мій рід.

Великий терор у 1937 – 1938 роках відбувався в період політичної та економічної кризи в СРСР. Колективізація, що відбулася перед тим, призвела до розрухи в сільському господарстві та спричинила мільйони смертей, у

першу чергу серед селянства [4, с. 14] і викликала бурю невдоволення у суспільстві. Правляча верхівка це відчувала, тому і розпочала 1937 року превентивні масові репресії. Українське селянство та інші прошарки суспільства черговий раз перетворилися на об'єкт вишуканого садизму і винищували тисячами за індивідуальними чи груповими доносами [2].

Особливу та прискіпливу увагу спрямовували на діяльність так би мовити «сумнівних» громадян: на колишніх землевласників, діячів науки та культури, священнослужителів та осіб, які не бажали вступати в ряди партії. Органи НКВС вбачали в них серйозну загрозу для політики СРСР. Їх уже вважали «ворогами народу», а згодом у кращому випадку відправляли на виправні роботи в табори строком на 10 років. Але доля мого прапрадіда склалася по-іншому...

Тараненко Леонтій Степанович станом на 1938 рік працював бригадиром у колгоспі. Мав шкільну семирічну освіту і два роки училища, що на той час було великою рідкістю для пересічного селянина. На початку колективізації, яка розпочалася 1929 році, Л. Тараненко зазначав про невідгідне становище селянина в колективних господарствах та закликав односельців не вступати до колгоспу [1, арк. 89]. Але він був одним із тих, кого змусили працювати в колгоспі через застосування радикального способу упокорення – голоду, що розгорнувся в 1932 – 1933 роках. Особливістю, яка відрізняла Л. Тараненка поміж інших, було й те, що він викладав у вечірній школі, яку відкрив у своєму будинку, навчаючи грамоти дорослих людей. Особистість яка вже мислила по-іншому, не могла не привернути увагу органів НКВС.

Початок трагедії розгорнувся 9 лютого 1938 року. Цей день змінив долю багатьох... Представники органу НКВС прийшли в будинок сім'ї Тараненків. Підставою став маленький папірець: «ОРДЕР № 5. Выдан 9 февраля 1938 г. Доручается произвести обыск и арест гр-на Тараненка Леонтия Степановича проживающего в с. Лазорки». Під час трусу був складений протокол в якому в пункті «детальний спис всього що забрано»

написано: «нічого не виявлено » [1, арк. 86–87]. Тож з'ясувати в чому полягає суть звинувачення та причина арешту так і не вдалося. Жорсткою побивши Леонтія Степановича, НКВСовці посадили його в службове авто та відвезли у в'язницю Лубенського повіту.

Посилаючись на документ «ПОСТАНОВЛЕНИЕ Вид. ПРОКУРОРА Лазорковского района АРХИПОВА» можна дізнатися що спочатку Леонтія Степановича звинувачували по ст. 54-10 в антирадянській пропаганді і агітації, за що присуджувалось позбавлення волі на строк не менше як 6 місяців, аж до розстрілу, або ж звинувачений оголошувався ворогом трудящих з конфіскацією майна і позбавлення громадянства [1, арк. 90]. Але на цьому справа не закінчилась...

Найтрагічнішим для українців як нації, є те, що цей період став апогеєм суспільного страху та відчаю, які породжували моральну деградацію. Заарештованих піддавали катуванням, заохочувалися доноси та клепи. Не витримуючи фізичних мук, заарештовані давали неправдиві свідчення і на себе, і на своїх знайомих та родичів.

Відповідно підставою для подібного звинувачення проти мого прадіда й були доноси, які писали односельчани. У свідченні Бороховича Грицька Миколайовича на звичне питання: «Скажіть, свідок, що Вам відомо про прошле і сучасне життя Леонтія Степановича?», Борохович відповів: «Він син жандарма», «кулак...його батько мав 120 га землі, молотарку, складний с/г реманент, використовував найману працю», «служив у армії Денікіна», «під час колективізації Траненко Л.С. вкупі з Шовкоплясом Г.П. (який був заарештований органами міліції в грудні 1937 р.) проводили роботу по розвалу колгоспу», «організовував таємні збори, на яких Траненко говорив з Шовкоплясом, що «на випадок в Польщі запахне порохом, негайно тут перерізати всіх комуністів і актив». Ще є свідчення Качія Володимира Федоровича, які, при дивному збігу обставин, майже ідентичні з попереднім [1, арк. 11–12, 19–21].

Репресивні заходи мали свою плановість, були організованими з центру і підкріплені офіційними документами. Згори була вказівка формально дотримуватись Кримінального Кодексу, і так як, лише одних доносів не вистачило для винесення вироку, органи НКВС під тиском, часто застосовуючи силу та катування, домагалися щоб підсудний визнав свою вину.

Очевидцем допиту Тараненка стала техпрацівниця Лубенської в'язниці, розповідь якої довелося почути вже сину Леонтія. Після тривалих фізичних тортур у в'язниці, Л. Тараненка змушували зізнатися винним, використовуючи спеціальну для цього процедуру: під час допиту підозрюваного на стіл слідчий показово поклав пістолет, і після чергових знущань Леонтій Степанович намагався вихватити пістолет, щоб припинити страждання. Це означало те, що справа зроблена – він підпише зізнання.

Допит тривав два дні, підтвердженням цього є протокол допиту від 26 лютого, в якому Леонтій зізнається, що вся його антирадянська агітація обмежується лише жартами про політичну владу. А в протоколі додаткового допиту від 28 лютого йдеться про участь Л. Тараненка у таємній націоналістичній антирадянській організації, яка була спрямована на розвал колгоспу [1, арк. 119–122].

Заключними документами справи є «Обвинительное постановление 25 марта 1938 года», в якому точно формується звинувачення Тараненку і ще чотирьом односельчанам по ст. 54-10 та ст. 54-11: антирадянська пропаганда та агітація та всяка участь у контрреволюційній організації. Зазначено, що під час допиту Леонтій Степанович не підтвердив участі у антирадянській організації жодного із звинувачених осіб [1, арк. 126–128].

Подальший розвиток подій був очевидним: «Выписка из протокола № 12 заседание особой Тройки УНКВД по Полтавской области от 25 марта 1938 года. Тараненко Леонтия Степановича РАССТРЕЛЯТЬ. Имущество принадлежащее лично Тараненко Л.С. конфисковать». Вирок був виконаний 23 квітня 1938 року [1, арк. 130].

Отже, ми можемо констатувати факт, що така доля спіткала багатьох невинних людей, можливості яких в цілому перевищували очікування влади та становили загрозу всій радянській системі. Тож тоталітарний сталінський режим організував професійний апарат, який уміло застосовував репресивні заходи, що проводилися антигуманними способами із застосуванням засобів керування та маніпуляції народом.

Насамкінець слід зазначити, що сприймання тих подій як давно забутої історії є найбільшою помилкою, бо ідентифікація себе як українця неможлива без відновлення пам'яті свого коріння. Сьогодні нашим завданням є не допустити повторення подій, які відбувалися через знецінення людського життя та через неправильні розставленні пріоритетів на користь матеріальної чи ідеологічної вигоди.

Список використаних джерел та літератури:

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ) у Полтавській області – Фонд реабілітованих жертв політичних репресій, оп.1, спр. 12067. – 155 арк.
2. Подкур Р.Ю. Реабілітовані історією // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2012. – Т. 9 : Прил – С. – С. 145.
3. Щербатюк В.М. До питання про причини Голодоморів в Україні (на вшанування жертв Голодоморів 1921 – 1923, 1932 – 1933, 1946 – 1947 рр.) / В.М. Щербатюк // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2014. – № 1. – С. 124–128. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2014_1_21
4. Щербатюк В.М. Терор голодом як метод боротьби комуністичного режиму проти українського селянства / В.М. Щербатюк // Трагедія Голодоморів. Науково-практична конференція: Зб. наук. праць та матеріалів. – К.: НАВС, 2013. – 130 с. – С. 7–21.

О.В. Шкуратенко,

к.ю.н., доцент

О.О. Супрунчук,

курсант 101 групи ННІ № 1

ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ РСР В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ

Безуспішне закінчення Другого зимового походу 1921 р., провал Української революції та повна втрата незалежності Української Народної Республіки дала змогу побудувати більшовикам в Україні тоталітарну систему та включити Українську Соціалістичну Радянську Республіку (УСРР, з 1937 р. УРСР) до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Насадження окремих елементів тоталітаризму в Україні були відчутні вже на початку 1920-х років з введенням політики «воєнного комунізму». Упродовж 1920-х років в УСРР відбувалося зміцнення основ тоталітарного ладу.

20-і роки стали періодом інтенсивної законодавчої і кодифікаційної роботи. Було прийнято й набули чинності цивільний, кримінальний, земельний, цивільно-процесуальний, кримінально-процесуальний кодекси, Кодекс законів про працю та ін. З утворенням Союзу РСР на території України почали діяти загальносоюзні законодавчі акти, на основі яких розроблялися закони й кодекси УРСР.

У першій половині 20-х рр. одним із джерел права виступала революційна правосвідомість. Як синонім вживалися терміни «правосвідомість мас трудящих», «соціалістична (комуністична) правосвідомість» тощо. Цими термінами (дефініціями) послуговувалися в офіційних документах. Так, у ст. 5 Декрету про суд № 1 за 1917 р. зазначалося про «революційну совість» і «революційну правосвідомість». У збірнику узаконень УСРР № 22 за 1919 р. вказувалося, що судові рішення і вирoki повинні відповідати принципам соціалістичної правосвідомості. А в

Інструкції НКЮ УСРР «Про порядок амністії» закріплювалося, що вироки повинні виноситися відповідно до революційної правосвідомості. Це свідчило про нігілістичне ставлення більшовиків до держави та права [3, с. 456 – 470].

Революційна правосвідомість протягом 20 – 30-х рр. захищала ті відносини, які не регулювалися законами. Часто-густо революційна правосвідомість використовувалася як мета для становлення нових правових актів. Правова теорія у революційній законності вбачала насамперед встановлений і визначений державою (робітничо-селянським суспільством) соціалістичний правопорядок. У процесі становлення й подальшого розвитку органів радянської держави і державного управління на роль основного джерела права почав претендувати нормативний акт. До прийняття Конституції УРСР 1937 р. примат законодавства мали лише Всеукраїнський з'їзд Рад, ВУЦВК, Президія ВУЦВК і Раднарком УСРР. Ці органи держави до 1924 р. використовували правотворчу роботу. Разом з тим Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган, міг приймати на розгляд і вирішувати будь-які питання, а також визначати шляхи прийняття законів. ВУЦВК дозволялося затверджувати проекти кодексів, усіх правових актів, які встановлювали загальні норми політичного, економічного й культурного життя УСРР. Таке ж право в галузі законодавства мала Президія ВУЦВК з однією поправкою: всі прийняті нею законодавчі акти в обов'язковому порядку повинні були виноситися на розгляд і затвердження сесії ВУЦВК. Раднарком УСРР у межах наданих йому ВУЦВК прав також видавав правові акти й постанови.[4, с. 231 – 256]

Правова система кінця 20-х – початку 30-х рр. покликана була зміцнювати командно-адміністративну систему, сприяти її централізації, забезпечувати потреби форсованої індустріалізації та насильницької колективізації.

Тоталітарно-репресивний режим сформувався в Україні в 30-ті роки шляхом докорінних змін у розвитку політичної системи. Заволодівши

апаратом влади, партійне керівництво створило таку державну організацію, яка позбавила більшість населення і основну масу членів партії реальної політичної влади. Під виглядом диктатури пролетаріату насаджувалася диктатура партійно-державного апарату. Відбулася тотальна бюрократизація політичної системи, зрощення партійного апарату з державними, військовими, господарськими структурами, верхівкою громадських організацій.

У середині 30-х років партійне керівництво СРСР дійшло висновку про необхідність внести «демократичні» зміни до загальносоюзної Конституції і відповідно, конституції союзних республік. 30 січня 1937 р. нову Конституцію УРСР було затверджено XIV з'їздом рад [1, с. 391 – 397]. Низка демократичних положень, які стосувалися прав і свобод людини, вміщених в Конституції, мирно співіснували з тотальними репресіями, розстрілами, ГУЛАГом. За своєю формою Конституція була демократичною, проте всі її положення, які стосувалися прав людини були суто декларативними. Статті Конституції, що закріплювали недоторканність особи, її житла, існували паралельно з масовими незаконними обшуками, арештами, репресіями тощо [2, с. 296 – 316].

Другий розділ, присвячений державному устрою країни, зафіксував такі принципи об'єднання республік у Союз, як добровільність, рівноправність, указував на право виходу зі складу СРСР. Насправді, це була лише декларація, що мала фіктивний характер. Реально чинними були лише ті статті, які визначали, що кожен громадянин України є одночасно і громадянином Радянського Союзу.

Найвищим органом державної влади в Україні стала Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки, яка обиралася всенародно на 4 роки. Вона була єдиним законодавчим органом республіки. Отже, радянська влада підійшла до етапу поділу влади на гілки, хоча такого терміну, як «поділ влади» в тексті Конституції не зазначалося. Верховна Рада обирала Президію як колегіальний, постійно діючий орган.

Конституція відмовилася від виборів, де робітничий клас мав переваги над селянством, а значну частину населення взагалі було позбавлено виборчих прав. Скасовувалися також багатоступеневі вибори і такі, що їх проводили шляхом відкритого голосування. Основний закон 1937 р. розглядав питання, пов'язані з організацією та діяльністю суду і прокуратури.

Чимало уваги Конституція приділяла питанням зміцнення законності, правам обвинуваченого на захист, процесуальним гарантіям особи. Але водночас діяв виключний порядок судочинства у справах про диверсії чи терористичні акти. Діяла особлива нарада при НКВС республіки, де процвітали відкритий терор і масові репресії.

Провідна роль у політичній системі СРСР та УРСР належала комуністичній партії. Монополія на владу КПРС стала передумовою виникнення і невід'ємною складовою формування та функціонування тоталітарного режиму. Взявши під контроль ради, більшовики почали діяти спочатку як урядова (коли в радах ще були представники інших партій), а потім як державна партія.

Формування ВКП(б) здійснювалося в основному шляхом масових наборів. Щоб запобігти проникненню в партію «небажаних елементів», проводилися локальні і «генеральні» чистки. Найбільша за весь час існування КПРС генеральна чистка була започаткована подіями, пов'язаними з українським голодомором. Тоді Сталін переконався, що півмільйонна КП(б)У не може стати йому опорою у здійсненні терористичної політики [5, с. 121-222].

З утвердженням командних методів керівництва партійні органи все більше зросталися з господарськими й радянськими. Відбувався перехід від функціонального до виробничо-галузевого принципу побудови партійного апарату. Як і скрізь по країні, в ЦК КП(б)У, обкомах, міськкомах і райкомах партії були створені промисловий, транспортний, сільськогосподарський, планово-фінансовий та інші відділи[6, с. 520 – 554]. Так, у середині 1930-х

років були створені умови для прямого управління через партапарат всіма сферами суспільного і господарського життя. Відтоді у роботі партійних організацій усіх рівнів почали переважати командні методи, а господарські питання повністю поглинули внутріпартійні.

Підсумовуючи вище зазначене, можна сказати, що Комуністична партія Радянського Союзу була осердям тоталітарного режиму в СРСР-УРСР. Через організацію партійних осередків на всіх підприємствах та організаціях компартія контролювала усі сфери життя суспільства. Усі зусилля партійних органів, а також одержавлених громадських (профспілкових, комсомольських та ін.) організацій були націлені на безумовне виконання планових завдань у промисловості й у сільському господарстві.

В період 1930-1950-х років утвердилася державна система, яка характеризувалася всеохоплюючим і жорстким контролем центральних державних органів і правлячої компартії над усіма сферами суспільного життя. Відбулося зрощення партії з державними органами та їхніми структурами. Партійно-державний апарат установив тотальний контроль над суспільним та громадським життям у республіці, а через державне соціально-економічне планування, на підставі якого визначались завдання для кожного підприємства – здійснював контроль над економікою.

Право УРСР було фіктивне, законодавчі органи всіх республік, в тому числі і України, дублювали закони, які приймалися в Москві. Тоталітарна система, яка сформувалася в період з 1920 – 1930-х роках в різних формах тримала державне управління до 1990-х років.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Проблеми державного управління і забезпечення прав людини в Україні // Антологія української юридичної думки. В 10 т. / Редкол. Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 10: Юридична наука незалежної України. К., 2005. 641 с.

2. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: Навч. посіб. К., 2001. 373 с.

3. Історія держави і права України: хрестоматія - практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 – «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 348 с.
4. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб./А.С.Чайковський, О.Л. Копиленко, та інші. К.: Юрінком інтер, 2003. 656с.
5. Історія держави і права України: Підручник. К. : МАУП, 2007. 552 с.
6. Історія держави і права України. Академічний курс: У 2 т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. К., 2000. Т. 2. 654 с.

Щербатюк В.М.

доктор історичних наук, професор;

Вовк А.Є.

студентка 104 н. г. ННІ № 3

Великий терор в Україні починався із застосування голоду як методу упокорення радянським тоталітарним режимом українських селян

*До 80-річчя Великого терору та 85-річчя
Голодомору 1932 – 1933 рр.*

На вшанування пам'яті жертв

Упродовж першої половини ХХ ст. український народ пережив три голодомори: 1921 – 1923 рр.; 1932 – 1933 рр.; 1946 – 1947 рр. Усі вони припадають на радянський період історії України і є породженням більшовицького тоталітаризму. За умов боротьби за утримання і зміцнення

радянської влади В. Ленін (Ульянов) і його соратники та послідовники пропагували нагнітання в країні атмосфери страху, насильства, терору, що супроводжувався конфіскаціями майна, суцільною експропріацією приватної власності. Із-за нестримного бажання більшовицьких вождів мати необмежену владу знецінювалося життя сотень тисяч людей. Становлення і зміцнення тоталітарного режиму врешті-решт призвело до застосування терору голодом як ефективного засобу, у будівництві основ радянського суспільства.

Актуальність теми. Дана тема є дуже актуальною, адже події голодоморів в Україні практично й досі залишаються поза належною увагою вітчизняної та світової громадськості. На нашу думку на це були три головні причини. По-перше, ті події аж занадто різняться від реалій суспільно-політичного життя західних країн в їх історичному минулому та сьогоденні. По-друге, Україна ще донедавна, сприймалася західним світом як країна державна самостійність якої неповноцінна. Протягом тривалого часу Україна сприймалася як частина Російської імперії або Радянського Союзу, а після проголошення 1991 р. незалежності – в значній мірі як економічно та політично залежна від Росії. По-третє, однією з найсерйозніших перешкод на шляху до розуміння міжнародною спільнотою тодішніх подій в СРСР була здатність радянських керівників та офіційних представницьких кіл вправно приховувати і перекручувати реальну дійсність. А у випадку, коли деякі з правдивих фактів усе ж ставали прилюдними, то наготові були суто радянські доводи та переконання, за допомогою яких ці факти ззовні набирали досить часто так би мовити іншого сприйняття, а то й нерідко зовсім виправдовувалися.

Голодомори 1921 – 1923, 1932 – 1933 років стали в Україні передоднем Великого терору 1937 – 1938 років. Якщо відійти від усталеного в історіографії значення терміну «Великий терор» і поставити на ваги об'єктивності розмахи і масштаби терору 1930-х років в Україні, то Великий терор в українських землях розпочався у 1932 р., а голод став дієвим репресивним засобом впливу, випробуваний ще 1921 – 1923 рр. у південних регіонах України. Щоб збагнути це у повній мірі та досягнути масштаби і

наслідки трагедії ми маємо поширювати інформацію як в українському суспільстві, так і на міжнародному рівні, невтомно доносити результати досліджень широкому загалу, продовжувати вивчати проблему як в цілому, так і окремі її аспекти та в контексті бачення голоду як методу упокорення українських селян радянським тоталітарним режимом. В цьому й полягає актуальність дослідження обраної теми.

Мета даного дослідження показати, що Великий терор в Україні починався з трагічних подій 1932 – 1933 років, а штучний голод став одним з дієвих засобів боротьби більшовицького тоталітарного режиму проти українських селян задля їх упокорення, посилити увагу громадськості та світової спільноти до належного вивчення голодоморів в Україні та складових цієї проблеми.

Досягнення даної мети обумовлюється вирішенням наступних **завдань**: а) показати спротив селян України політиці більшовиків в українському селі, зокрема колективізації; б) висвітлити засоби впливу більшовиків щодо упокорення українських селян, застосовували терор голодом; в) розкрити Голодомор 1932 – 1933 років як переддень терору, що розгорнувся на теренах України 1937 – 1938 рр., відомий в історіографії як Великий терор; г) привернути увагу наукової спільноти до трактування терміну «Великий терор в Україні» як широкомасштабної і всеохоплюючої репресивної акції 1930-х років, початки якої сягають 1932 – 1933 років.

Виклад основного матеріалу. У 1919 – 1921 рр. більшовики заклали практичні основи колективного господарювання в українському селі та випробували досить ефективні методи боротьби з українським селянством – мор голодом (звідси – голодомор). У повній мірі цей метод був застосований у 1932 – 1933 рр., що призвело до загибелі не лише мільйонів селян України, а й до нищення в українців менталітету споконвічних хліборобів. Так, з 1 жовтня 1929 р. до лютого 1930 р. було колективізовано селянських господарств відповідно від 10 % до 42.6 % [1, с. 255]. Ці заходи викликали запеклий опір селян, які, опинившись у безвиході, винищували худобу, коней, ламали реманент, адже не могли погодитися з тим, що мусять стати, як справедливо висловився історик Т. Гунчак, новітнім кріпаком у

сталінському колгоспі [2, с. 197]. Водночас селяни вдалися до збройних виступів [3]. У відповідь більшовицький режим застосував, випробувану 1921 – 1923 рр. у південних районах України зброю масового знищення – конфіскація продовольства, що у свій час стало дієвою практикою боротьби проти селянства шляхом знищення його голодом [4, с. 11]. У такий спосіб більшовики набували досвіду досить ефективної боротьби із селянством [5, с. 9]. На початку 1930-х років ця конфіскація набула форми у вигляді хлібозаготівель.

Боротьба з селянством стала політичною причиною голодомору 1932 – 1933 рр. Економічна причина – зусилля режиму будь-що здобути валюту на прискорену індустріалізацію. За різними підрахунками штучний голодомор забрав від 9 до 14 млн українських селян. Доведені до відчаю селяни їли листя дерев, гнили картоплю, гарбузи, що також сільські «активісти» вишукували і відбирали. Голодуючі не мали змоги навіть втекти за межі України: на її кордонах були розміщені загороджувальні загони внутрішніх військ [1, с. 258]. Україною ширився канібалізм [5, с. 15].

Й. Сталін наказав ставитися до голоду як до неіснуючого явища. Репресій зазнавав кожен, хто прохоплювався про голод. Навіть у стенографічних звітах пленумів ЦК КП(б)У і протоколах політбюро ЦК слово «голод» не згадувалося. Завіса мовчання над конаючим українським селом ударемнила всі спроби допомоги з боку міжнародної громадськості, яка дізнавалася про голод. У такий спосіб радянська влада змушувала селян України змиритися з упровадженою політикою у селі та проведенням суцільної колективізації. Водночас боротьба більшовицького режиму з селянством мала на меті не допустити спалаху чергової після 1917 – 1921 рр. національно-визвольної боротьби українського народу та спроби здобути власну незалежну державу [1, с. 258].

Фактично голодомор став новітньою формою політичного терору. Це був геноцид проти українського народу. Розріз статистики смертності, зафіксованої органами ЗАГСу за 1933 р. у співставленні з розрізом по містах і селах свідчить, що геноцид цілив своїм вістрям у сільське населення [6, с. 314]. Людомор виявився найефективнішим терористичним методом

радянської влади в упокоренні селян та здійсненні в Україні колективізації [5, с. 9, 18; 7, с. 43].

Репресій зазнавали не лише селяни, а й інші прошарки українського суспільства, зокрема робітники, діячі мистецтва, військові, партійні працівники та ін. Однак найбільший удар на них припав лише після упокорення більшовицьким режимом українських селян, як найбільш небезпечної для радянського режиму суспільної верстви [8, с. 42, 44]. Водночас каталізатором цього процесу стало й виникнення певної загрози одноосібному політичному керівництву Й. Сталіна. Зокрема, старі кадри партії, шоковані голодом-геноцидом та темпами розгортання репресій почали шукати шляхи для виправлення ситуації. Таку спробу вони здійснили у січні 1934 р. на XVII з'їзді. Вона полягала у можливості усунення від влади Генерального секретаря Компартії Й. Сталіна шляхом виборів до ЦК партії таємним голосуванням. Дійсно, він дістав менше голосів ніж інші кандидати. Найбільшу підтримку депутатів здобув перший секретар Ленінградського міського комітету ВКП(б) С. Кіров, якого 1 грудня 1934 р. було вбито. Ця смерть стала надзвичайно вигідна Й. Сталіну: він позбувся суперника й отримав можливість для розгортання в СРСР терору, що спрямовувався проти так званих ворогів народу. Розпочиналась нова хвиля репресій.

Репресії переросли у широкомасштабні після Пленуму ЦК ВКП(б) в лютому – березні 1937 р. 31 липня ЦК ВКП(б) затвердив наказ наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова місцевим органам НКВС, згідно з яким за чотири місяці треба було репресувати 268 950 осіб, з них негайно знищити 75 950. Репресії здійснювалися позасудовими трійками у складі першого секретаря обкому, начальника обласного управління НКВС та прокурора області. Репресувалися не лише керівні особи, а й рядові робітники, колгоспники, інтелігенти. Пройшла цілковита реорганізація і чистка в Українській академії наук. Більшість видань історично-філологічного і соціально-економічного відділів припинили своє існування. Великих втрат зазнало українське письменство: 89 літераторів ліквідовано, 212 примусили мовчати, 64 заслано, 83 емігрували [9, с. 106]. Суспільство дедалі більше охоплював страх та моральна деградація. Нарощування арештів

забезпечувалося вибиванням під тортурами свідчень на себе і своїх знайомих.

У 1938 р. хвиля масових репресій, що дістала назву «єжовщина», почала спадати. В грудні того самого року з'явилася коротка інформація про звільнення М. Єжова від виконання обов'язків. Посаду наркома внутрішніх справ зайняв Л. Берія. XVIII з'їзд ВКП(б), який відбувся в березні 1939 р., зареєстрував істотне зміцнення становища Й. Сталіна в партії та державі. Старі партійні кадри винищили майже цілковито. На цьому з'їзді були присутні лише 35 делегатів із 1 966 делегатів попереднього. В опозицію до Й. Сталіна більше ніхто не наважувався.

У такій обстановці вражає невідповідність проголошених демократичних норм (свобода друку і зборів; недоторканність особи, житла та листування; відкритість судових процесів та ін.) у Конституціях СРСР 1936 р. та УРСР 1937 р. із практикою державного терору.

Висновки. Дії більшовицької влади 1930-х років, направлені на упокорення українського народу, слід розглядати як цілісну систему репресивних заходів політики зміцнення більшовицького режиму та утвердження одноосібного політичного керівництва Й. Сталіна у кінцевій фазі завершення формування сталінського тоталітарного режиму. Початки Великого терору, що масово розгорнувся в СРСР 1937 – 1938 рр., в Україні слід вбачати в подіях Голодомору 1932 – 1933 років, а сам мор голодом – як засіб упокорення українського селянства. Останній відповідає визначенню геноциду згідно документу ООН «Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього» від 9 грудня 1948 р. А тому на цій основі 28 листопада 2006 р. Верховна Рада України за ініціативою Президента України Віктора Ющенка прийняла Закон «Про Голодомор 1932 – 1933 років в Україні», яким Голодомор справедливо визнано геноцидом українського народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія України. Курс лекцій / за ред. В.М. Щербатюка. – К.: Фенікс, 2014. – 376 с.

2. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – К.: Либідь, 1993. – 228 с.
3. Васильєв В., Віола Л. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929–березень 1930 рр.) / В. Васильєв, Л. Віола. – Вінниця, 1997. – 536 с.
4. Соловей Д. Голод у системі колоніального панування ЦК КПСС в Україні / Д. Соловей // Український збірник. – 1959. – Кн. 15. – С. 3–61.
5. Щербатюк В.М. Терор голодом як метод боротьби комуністичного режиму проти українського селянства / В.М. Щербатюк // Трагедія Голодоморів. Науково-практична конференція: Зб. наук. праць та матеріалів. – К.: НАВС, 2013. – С. 7–21.
6. Історія України: нове бачення. Навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. і прероб. / під ред. В.А. Смолія. – К.: Вид. дім «Альтернативи», 2000. – 464 с.
7. Щербатюк В.М. Голод як засіб насильницького впровадження більшовицької політики в українському селі / В.М. Щербатюк // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – К., 2014. – Вип. 83 (№ 4). – С. 38–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_83_10
8. Щербатюк В.М. Тактика більшовиків щодо захоплення влади в українському селі / В.М. Щербатюк // Визвольний шлях. – 2002. – № 8. – С. 38–47. – Режим доступу: <http://lysyanka.narod.ru/newpubl/10PDF.pdf>
9. Жуковський А. Нарис історії України / А. Жуковський, О. Субтельний; НТШ у Львові. – Львів: Вид-во НТШ у Львові, 1992. – 230 с.

РОЗДІЛ 2

ДО 100-РІЧЧЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Л. Слюсар,
курсант 112 гр. ННІ №1,
науковий керівник
к. ю. н. **Ю.В. Сокур**

«ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПЕРО І ШАБЛЮ»

*«Людська особа на Україні не любить щезати в іншій чужій особі,
нізащо в світі не одкажеться од свого Я, і хоч буває часом придушена, але
вона не буває задушена».*

*І. Нечуй-Левицький у
трактаті «Непотрібність великоруської літератури для України і для
слов'яниці»*

«1921 року долю чотирилітньої війни, яку Росія розв'язала проти Української Народної Республіки, було вирішено на користь загарбника. Армія УНР опинилася інтернованою за колючим дротом колишніх польських союзників. Однак збройна боротьба ще роками тривала майже на всіх теренах України. Відчайдушний опір російським окупантам чинили повстанці Холодного Яру. На їхньому чорному бойовому прапорі був напис: «Воля України або смерть» [1].

Так починається роман лауреата Шевченківської премії Василя Шкляра «Чорний Ворон». Саме в цьому своєрідному заспіві сконцентрована велична й трагічна Правда твору. Саме її – Правди Історії не можуть вибачити письменникові нащадки російсько-більшовицьких колонізаторів. Бо «Чорний Ворон» пробуджує національну гідність українців. І це українофоби миттю завважили, зрозуміли, відчули. Російсько-українська війна насправді ніколи не припинялась. Лише форми її змінювались. Була війна між державами, а не

«громадянська». Факт. Був період відкритого збройного протистояння, була боротьба повстанська, підпільна, партизанська... Але, будьмо відверті: російсько-українське протистояння триває і зараз. У побуті, в інформаційному просторі. Всі все дуже добре розуміють. А надто численна російська меншина, яка в Україні своєї території не має. Це колоністи, нащадки колоністів. Іммігранти. І не треба спекулювати на «братской помощи» у відбудові народного господарства.

Не потрібно далеко зазирати в історію щоб побачити «дружні наміри брата» стерти українську культуру та підірвати національну гідність українців. Впродовж багатьох років Московія, СРСР, а зараз сучасна Росія намагається зробити підрив нації різними способами, такими як викорінення українців з правлячої верхівки країни, нівелювання мови, фабрикування історичних подій, впровадження гібридної війни.

Першим етапом нападу є знищення мови, адже відомо що якщо немає мови-нема й народу. Постійні заборони української мови, урізання видання вітчизняних письменників та взагалі заборона нашої рідної в школах та в правовій сфері. Намагання знищення творчості українських діячів, від маленьких дитячих віршиків до романів та поем, нівелюванням та нав'язуванням культури. Це продовжується ось уже десятки років, але як би вони цього не прагнули їм це не по силі. Коли чужинці це освідомили вирішили перейти до тотального винищення української інтелігенції та здібних вихідців з бідніших верств населення, що поширювали ідею народності та єдності.

Далі це ж звичайно фабрикування історії не лише країни, а й відомих постатей. Вкорінення ідеї що Україна це окраїна Московського царства, а самі українці це малороси. Але вливаючи дану ідею вони забули, що культура на території нашої країни зародилася за довго до того як взагалі було упомянуто «велику Московію». Присвоєння всім відомого письменника М.В. Гоголя, а точніше Гоголь-Яновський. Який народився на території Полтавської губернії в містечку Великі Сорочинці, та був

нащадком великого козацького роду Гоголь-Яновських. Його предок Остап Гоголь був гетьманом Правобережної України в кінці XVII ст.. Надалі завдяки кривавому комуністичному терору, який панував на території України, ворогові вдалося довести націю до такого занепаду суспільної моралі, почуття справедливості, національної гідності, що ця нація не вимагає суду над злочинцями-терористами і над їхньою людиноненависницькою та українофобною ідеологією. Крім цього, засобами корупції зуміли розкласти ті українські сили, які спершу виступати як, нібито, непримиримі вороги комунізму.

Україна зникає, гине, руйнується тому, що – під захистом ідей власного націоналізму – не було знищено дощенту реліктів російської комуністичної тоталітарної системи і спеціально не було опрацьовано схеми поступового переходу і взагалі будь-якого переходу від однієї суспільно-політичної системи до іншої.

В сьогоднішні ми бачимо такі ж «благі наміри» Росії підпорядкування українців та українських земель. Вчені проводять паралелі між подіями 1917–1918 рр. і весною 2014 р., наголошують на тому, що стратегія захоплення влади більшовиками в Україні в дечому схожа із захопленням влади проросійськими силами в сучасності. Її суть ґрунтується на уникненні повномасштабного збройного вторгнення, а залагодження конфлікту «місцевими силами». Аналізуючи більшовицький ультиматум Центральній Раді, автори видання доводять, що він мало чим відрізняється від риторики В. Путіна щодо нової української влади в Києві. Знову ж таки ухвала Раднаркому про стан війни з Центральною Радою, певною мірою перегукується із рішенням Ради Федерації Росії від 1 березня 2014 р. про дозвіл використовувати російську армію на території України. Об'єднання в Харкові делегатів Рад Донецького і Криворізького басейнів й проведення власного «Всеукраїнського з'їзду Рад», нагадує проголошення Донецької та Луганської народних республік. Прикладом ще одного порівняння сучасних зусиль В. Путіна зі створення так званих фейкових «народних республік» є

дублюванням більшовицької стратегії початку 1918 р. Тобто, дії більшовиків того часу є дуже схожими до сучасних терористів на Донбасі.

Але цього разу не вдасться надломити прагнення українців відродити славетну Україну, адже крізь роки пригноблення, роздирання культури та мови, народ зумів їх захистити та плекати надалі в сімейних колах. Оглянувшись на пролиті ріки крові сьогодні прокидається той дух козацтва та українських діячів в жилах їх нащадків. Хто словом висвітлює криваві події минушини, а хто мечем виборює незалежність неньки України.

Ось так і В. Шкляра висвітливши події Холодного яру в своєму романі «Чорний ворон або Залишенець» піднімає в кожному з українців оте болюче відчуття давнього пригноблення та спонукає реальними діями зупинити викорінення, щоб знову не впасти в провалля бездержавності. Як на сторінках твору спрямувати все що маємо, як наші славетні предки «вчорашній офіцер ударного батальйону смерті Черноусова у курінного 25-го Черкаського куреня Чорновус перетворився на отамана лісових лицарів Чорного Ворона. Він спрямував весь свій набутий військовий досвід на захист рідної землі без нав'язування своєї волі іншим народам».

Інші люди в яких спалахнув цей визвольний вогонь боронять кордони своєї землі і в цей момент з таким же кличем «Воля Україні або смерть».

Список використаних джерел:

1. Василь Шкляр. «Залишенець. Чорний Ворон». – Харків, 2010 р. – Видавництво "Клуб сімейного дозвілля". – 432с.

О.О. Супрунчук,
курсант 101 групи ННІ № 1
науковий керівник
к.ю.н. **О.В. Шкуратенко**

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: МІЖ ФЕДЕРАЛІЗМОМ ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЮ

Початок ХХ століття в історії України є дуже важливим періодом, який характеризується процесом відновлення української державності після її повної втрати наприкінці ХVІІІ ст. Особливе місце у цьому процесі займає Українська Центральна Рада, діяльність якої мала основний вплив на утворення та організацію Української Народної Республіки, як суверенної країни, створюючи сприятливе законодавство для становлення держави і злагоди її народу.

Повалення правління династії Романових в Росії, буржуазна революція та падіння Російської імперії дало поштовх до якісно нових змін на теренах всієї держави. Повернення до України з еміграції її кращих синів: Михайла Грушевського, Володимира Винниченка та інших, консолідація патріотичних сил дало можливість знову заговорити про право України на Незалежність та створення самостійної незалежної держави-України.

17 березня 1917 року в приміщення українського дому «Родина» на Володимирській, 42 у Києві з ініціативи Товариства українських поступовців за участю українських політичних партій, українських військовиків, робітників, духовенства, кооператорів, студентства, громадських і культурних організацій (Українське Наукове Товариство, Українське Педагогічне Товариство, Товариство українських техніків і агрономів тощо) було проголошено утворення Української Центральної Ради. Головою УЦР заочно було обрано Михайла Грушевського, який в цей час повертався до України з еміграції. На початку Української революції Центральна Рада була одним з лівофлангових гравців,

оскільки окрім неї була ще низка організацій, які називали себе «українським парламентом» і теж визначали своєю ціллю федеративну, а деякі і Незалежну Україну. 19 березня 1917 року в Києві відбулася 100-тисячна маніфестація, учасники якої вимагали надати автономію Україні. Для встановлення єдиної влади в країні, яку б визнали всі сторони українського національного руху було прийнято рішення скликати Всеукраїнський національний конгрес в Києві, який працював 6-8 квітня. Український національний конгрес, у роботі якого брали участь делегати від губернії України, українських громадських організацій Петрограда, Москви, Криму, Кубані, Холмщини. У цей час Центральна Рада складалася з 822 місць, близько чверті з них належало російським, єврейським, польським та іншим неукраїнським партіям. На конгресі відбулося конституціювання Центральної Ради, вона стала представницьким органом українського народу. Це був перший крок відродження нації на шляху державності. Керівництво ЦР почало роботу по створенню підлеглих їй місцевих органів влади – українських рад (губернських, міських, повітових). Таким чином, в Україні створився трикутник політичних сил. Важливим рішенням конгресу була пропозиція, щоб кордони між автономними республіками в Новій Росії визначалися на основі етнографічного принципу.

Центральна Рада висувала вимоги автономії України, підтримувала заходи щодо створення української преси, упровадження української мови в школах, скасування будь-яких обмежень щодо розвитку української культури і громадсько-політичного життя. Загальнодемократичні вимоги і лінія Центральної Ради дістали підтримку з боку скликаних у Києві в травні 1917 р. все українських з'їздів: військового, селянського, робітничого.

Всю законодавчу діяльність УЦР можна поділити на два етапи:

- перший (до жовтневий) мав політико-декларативний характер і полягав в розробці підвалин української державності. Законодавча діяльність полягала в розробці універсалів, роботі над проектом Української

Конституції («Статутом автономної України») та підготовці проектів законів, необхідних для створення в Україні «автономного устрою».

- після жовтневих подій в Петрограді розпочався другий етап законодавчої діяльності змістом якої стало формування власної правової системи.

Ставлячи собі за мету автономію України в складі Росії, УЦР спиралася на тогочасну політичну думку. Весь національний рух XVIII-XIX століття ґрунтувався на засадах автономії. Кирило-Мефодіївське братство, Михайло Драгоманов, Михайло Грушевський, Іван Франко, Сергій Єфремов, Володимир Винниченко вважали, що не можливо відразу побудувати власну, незалежну державу, тому федералізм повинен був стати власне перехідним етапом. В УЦР лунали також ідеї і про Незалежність, зокрема Михайло Міхновський ще в 1900 році видав працю «Самостійна Україна», а в 1917 році будучи членом УЦР вважав, що Незалежність повинна бути негайна, про те Михайло Грушевський не хотів нічого подібного чути. М. Міхновського фізично не допускали до трибуни в УЦР. Опісля він розчарувався в УЦР та зайнявся формування українського війська.

Наприкінці травня Центральна Рада вислала до Петрограду делегацію на чолі з В. Винниченком, М. Ковалевським. Делегація домагалася українізації війська, адміністрації, шкільництва, а також щоб Тимчасовий уряд Росії висловив своє принципове ставлення до можливості надання автономії України. На що УЦР відповіла прийняттям Першого Універсалу (10 червня 1917 р.) В Універсалі наголошувалось, що Центральна Рада буде «творити новий лад вільної автономної України», також проголошувалося створення

Генерального секретаріату-українського уряду, який очолив Володимир Винниченко. На прийняття Універсалу гостро відреагував Тимчасовий Уряд і вислав до Києва комісію на чолі з міністром оборони О. Керенським. Внаслідок довгих переговорів Тимчасовий уряд пішов на компроміс і визнав Генеральний Секретаріат своїм крайовим органом в

Україні. Внаслідок даного компромісу УЦР прийняла Другий Універсал (3 липня 1917 р.): «Ми рішуче відкидаємо проби самочинного здійснювання автономії України до всеросійських Установчих зборів». В Україні настала криза влади, яка посилювалася широкомасштабною агітацією більшовиків, розвалом фронту, зростанням злочинності.

Після жовтневих подій у Петрограді розпочався другий етап законодавчої діяльності, змістом якого стало формування власної правової системи. Визнавши антидемократичною й небезпечною для України більшовицьку владу в Петрограді, Центральна Рада Третім Універсалом від 7 листопада проголосила Українську Народну Республіку, однак знову ж таки як автономну частину Російської Федерації. За своїм значенням Третій Універсал — перший у XX ст. український державно-правовий документ конституційної спрямованості, який розпочав процес формування власної правової системи. Важливе значення мають його положення про розширення й закріплення місцевого самоврядування, утвердження демократичних прав і свобод, недоторканності особи й житла, конфіскацію поміщицького, удільного, церковного, монастирського землеволодіння й передачу земель трудовому народу без викупу, права й можливостей вживання місцевих мов у зносинах з усіма установами тощо.

Більшовицький переворот підштовхнув Центральну Раду до створення власної держави, але фатальною її помилкою була підтримка ідеї федерації з більшовицькою Росією. Наступ військ Антонова-Овсієнка остаточно розвіяв ілюзії щодо перетворення Росії на демократичну федеративну республіку. Нагальною була й необхідність провадити самостійні переговори з Німеччиною та її союзниками, що розпочалися в Брест-Литовському. У Четвертому Універсалі Центральної Ради говорилося: «Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу». Центральна Рада, визнаючи джерелом влади народ України, прагнула встановлення «бажаного миру, щоб повести свій край до ладу, творчої праці». Отже, державність України

виникла як реакція на розпад центральної влади Російської імперії і була зумовлена не тільки внутрішніми, а й зовнішніми обставинами.

Одним із перших кроків у розбудові української правової системи був Закон від 25 листопада «Про порядок видання законів» [2, с. 204]. Згідно з його положеннями «виключне й неподільне право видавати закони для Української Народної Республіки» до сформування Російської Федерації надавалося Центральній Раді, а «право видавати розпорядження в обсязі урядування на основі законів» – Генеральним секретарям УНР. Водночас не припинялась чинність російського законодавства, що діяло до 27 жовтня і не було скасоване українською владою.

Формування власної законодавчої бази в галузі державного будівництва розпочалося з прийняття 11 листопада 1917 р. Закону «Про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки» [1, с. 634]. Закон встановлював пропорційну систему виборів, докладно регулював організацію їх проведення. Брати участь у виборах мали право громадяни з двадцятирічного віку.

Прийнятими в березні 1918 р. законами встановлювалась державна українська мова, Державний герб УНР – «Володимирів тризуб».

Спробою врегулювання міжнаціональних відносин, забезпечення прав національних меншин був Закон «Про національно-персональну автономію» від 9 січня 1918 р. [1, с. 636]. Але деякі його положення, зокрема про «іменні списки» – кадастри представників нацменшин, які повинні були публікуватись для загального відома, викликали чимало непорозумінь і неприйняття з боку неукраїнців.

Суперечливим виявився й Закон «Про громадянство Української Народної Республіки» від 2 березня 1918 р. [1, с. 635], за яким громадянами УНР вважалися ті, «хто родився на території України і зв'язаний з нею постійним перебуванням та на цій підставі бере собі свідоцтво приналежності своєї до громадян Української Народної Республіки». Тобто

не визнавалися громадянами УНР люди, які постійно проживали в Україні, але народилися за її межами.

У січні 1918 р. було прийнято Закон «Про 8-годинний робочий день» [1, с. 656], який може вважатися першою спробою створення власного трудового законодавства. Він не тільки визначав тривалість робочого часу – 48 годин на тиждень, а й регламентував особливості найму й праці жінок і неповнолітніх, нічні й понаднормові роботи, працю на шкідливому виробництві, встановлював святкові дні тощо.

В умовах кризи грошового обігу відбулися й зрушення у сфері фінансового права. Найважливішим у цій галузі був Закон від 6 січня 1918 р. «Про випуск державних кредитових білетів УНР» [1, с. 638], яким встановлювалося, що «кредитові білети УНР випускаються Державним банком УНР в розмірі строго обмеженому дійсними потребами грошового обігу під забезпечення тимчасово, до утворення золотого фонду, майном Республіки: нетрями, лісами, залізницями й прибутками від монополій».

Законом «Про тимчасові розписи видатків на 1918 р.» від 11 квітня 1918 р. [1, с. 650]. відповідні міністерства були уповноважені робити тимчасові розписи державних видатків на кожні чотири місяці із затвердженням їх через Міністерство фінансів Центральною Радою.

Деякі законодавчі акти стосувалися кримінального права. Як відомо, Третім Універсалом була скасована смертна кара. Законом про амністію від 19 листопада 1917 р. звільнялися всі засуджені за політичні злочини. Учасники ж воєнних дій і повстань проти УНР за Законом від 5 березня позбавлялись прав на українське громадянство і каралися висиланням за межі України. У разі несанкціонованого повернення вони карались ув'язненням до п'яти років.

Протягом всього існування УЦР велася активна розробка Конституції Республіки, проект якої був прийнятий 28 квітня 1918 р. в останній день існування Центральної ради. Структурно вона містила 83 статті, об'єднані у 8 розділів (Загальні постанови, Права громадян України, Органи власті УНР,

Всенародні збори УНР, Про Раду Народних Міністрів УНР, Суд УНР, Національні союзи, Про часове припинення громадських свобод). Україна проголошувалась «державою суверенною, самостійною і ні від кого не залежною» (ст. 1). Зазначалося, що суверенне право належить народові України, тобто громадянам УНР всім разом. За Конституцією Українська Народна Республіка була демократичною парламентською республікою.

З точки зору дисципліни «Теорія держави та права» та аналізуючи законодавчу діяльність УЦР можна стверджувати, що в УНР були наявні всі основні та побічні ознаки державності. Наявна територія : Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія без Криму на яку поширюється влада УЦР. Наявне населення, яке проживає на даній території, державна влада УЦР та Генерального секретаріату, суверенітет та можливість видання законів, універсалів.

Отже, 1917-1921 рр. стали визначальним в історії України, адже вперше був прийнятий та визнаний акт про Незалежність України, створена система державних органів, об'єдналися українські етнічні землі в єдину державу. Через наявність в українській політиці революціонерів-романтиків, а в тимчасовому уряді (потім в більшовицькому) юристів , економістів професіоналів УЦР не вдалося встановити державну владу на місцях, вчасно реагувати на найважливіші проблеми в державі. Усвідомлення про неможливість федерації з Росією та потребою будувати Незалежну Україну прийшло до українських політиків занадто пізно. Про те українська еліта зрозуміла, що незалежність це єдиний шлях для мирного існування нації, хоча на цьому шляху довелося пролити багато крові кращих синів України. Після закінчення Української Революції український народ ще 70 років йшов до власної незалежності.

Список використаних джерел:

1. Історія держави і права України. Підручник за ред. В. Я. Тація [Текст]. Том 2, К. : «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003.– 630-656 с.
2. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради [Текст] / О. Л. Копиленко. – К.: Україна, 1992.– 204 с.

В. Чайка,

курсант 113 гр. ННІ №1

науковий керівник

к.ю.н. **Є.С. Дурнов**

РОЛЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКАХ

Симон Петлюра народився 23 травня 1879 року в Полтаві у незаможній сім'ї нащадка українських козаків, який, покинувши рідне село, оселився у цьому місті і заснував невелике візницьке підприємство. Життя у Василя Петлюри та його дружини Ольги було нелегким. Мусили прогодувати дев'яťох дітей: чотирьох синів і п'ятьох дочок. Лише перший син Симон вчився в міській семінарії, на навчання інших дітей не було грошей. Отже, дитинство і юність Симона Петлюри проминули у його рідному місті.

У той час український національний рух знаменувався яскравим виявом ідей відродження, яке трохи раніше було зупинене двома протиукраїнськими заходами російського уряду. Перший із них, циркуляр 1863 року, вирішував долю української мови таким чином: ніякої малоросійської мови “не было, нет и быть не может”. Циркуляром заборонялося будь-яке видання книжок для народу і наукових праць українською мовою, а також вживання слів “Україна” і “українець” [1].

Другий захід – Емський указ 1876 року – зміцнював рішення першого. Окрім видання книжок, заборонялися будь-які театральні вистави, конференції, друкування текстів музичних творів “малоросійським діалектом”, а також привезення із закордону книжок чи іншої друкованої продукції таким “діалектом”. Остання заборона спрямовувалася проти українських публікацій в “австрійській Україні” (в Галичині), яка після циркуляра 1863 року стала головним центром українського інтелектуального життя.

З початку 90-х років поволі організовується український національний рух. Кілька студентів, які 1892 року прибули на паломництво до могили великого українського поета Тараса Шевченка (1814–1861), засновують “Братство тарасівців”, що поставило собі за мету боротьбу за національну свободу України. Змагаючись у нелегальних гуртках, національний рух зміцнюють різноманітні студентські групи.

Симон Петлюра входить в один із таких гуртків з 1898 року у віці дев’ятнадцяти років. Молоді українці розповсюджують україномовні брошури та книжки, нелегально привезені із Західної України, друкують і роздають летючки.

«При кінці століття, – пише історик М. Грушевський, – український рух набрав розмаху, який ледве чи можна було собі уявити двадцять років раніше. Його завоювання не обмежувалися політичною сферою, він виявляє свою могутність у літературі, науках і мистецтві. Він більше не задовільняється тим, що теоретично обґрунтовує своє право на існування, але переходить до творчої праці на терені практичного життя» [1].

На початку 1900 року молоді українські інтелігенти створюють у Харкові Українську революційну партію (УРП), яка першою проголошує активну боротьбу задля політичної свободи цілої України, “від Карпат аж до Кавказу” та її об’єднання в єдину незалежну державу. Програма партії була накреслена у промові Миколи Міхновського, виголошеній на зборах членів партії у Харкові 18 лютого 1900 року. Ця промова була незадовго

надрукована у Львові окремою брошурою і розповсюджувалася в Україні. За програмою партії, українці повинні розпочати збройну революційну боротьбу для завоювання своїх прав, здобуття незалежності України, без якої не можна досягти суспільної справедливості.

“...Коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вливатись у форму незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежану змогу всестороннього розвитку духового і осягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишній розцвіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності є метою, – тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є головна умова існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин” [1].

Симон Петлюра стає членом Української революційної партії і керує її полтавським осередком. Через рік, 1901 року, про його підпільну діяльність дізнається дирекція духовної семінарії, і Петлюру відраховують з навчального закладу. Він готується складати іспити екстерном, дає приватні уроки, аби заробити на життя, однак не полишає політичної діяльності.

Проте восени 1902 року, переслідуваний, ризикуючи бути арештованим, Симон Петлюра змушений виїхати до Катеринодара, на Кубань, де знаходить роботу в архіві штабу Кубанського війська. У цій установі він працює під керівництвом члена-кореспондента Академії наук Ф. Щербини. За допомогою свого приятеля П. Понятенка і багатьох інших молодих людей Симон Петлюра засновує в Катеринодарі (зараз Краснодар) товариство “Вільна громада”, що стало філією Української революційної партії. Але у грудні 1903 року він був заарештований і до березня 1904 року перебував в ув’язненні. Звільнений “на поруки”, повертається до Києва.

У період Першої світової війни Симон Петлюра працював заступником уповноваженого Всеросійського союзу земств і міст з питань постачання російської армії. Ця напіввійськова посада дала йому змогу бувати у

військових частинах і вести політичну роботу серед українців. Лютнева революція в Росії застала С.Петлюру на західному фронті в Білорусії. Невдовзі його обрано головою Українського військового комітету Західного фронту, що свідчило про зростання його авторитету і популярності серед солдатів.

У червні 1917 р. з ініціативи С.Петлюри був скликаний Другий Всеукраїнський військовий з'їзд, на якому був проголошений Перший Універсал Української Центральної Ради. Після створення Генерального Секретаріату його призначено секретарем військових справ.

За його безпосередньої участі з полонених українських січових стрільців було сформовано окрему військову частину – Курінь Січових Стрільців під командуванням Є. Коновальця, який пізніше відіграв визначну роль у національно-визвольній боротьбі за незалежність України.

Але цими його діями в уряді Центральної Ради були задоволені не всі. Проти виступив глава Генерального секретаріату Володимир Винниченко, що вважав достатнім сформувати міліцію. Наприкінці того ж року Симон Петлюра вийшов з уряду й організував Гайдамацький кіш Слобідської України, що став на захист молоді республіки проти російсько-більшовицької агресії. Це військове формування відіграло вирішальну роль у ліквідації більшовицького повстання проти Центральної Ради і тривалий час залишалося одним з найбоєздатніших в Армії УНР. Доречі, саме завдяки Петлюрі захоплені на “Арсеналі” полонені уникли розстрілу. Київський історик і журналіст Ярослав Тинченко у своїх дослідженнях наводить слова очевидців, які розповідали, що він вискочив перед кулеметами гайдамак і закричав: “Це ж робітники! Серед них, може бути, є багато несвідомих українців, і ви їх хочете розстріляти? Я цього не дозволю, першу кулю в мене!” Гайдамаки не посміли ослуhatися отамана [2].

Після гетьманського перевороту С. Петлюра відійшов від державної діяльності і працював у Київському губернському земстві. З вибухом повстання порти гетьмана він виїхав до Білої Церкви і очолив повстанські

війська, які урочисто увійшли до Києва в грудні 1918 р., ознаменували цим ліквідацію держави П. Скоропадського і відновлення УНР. Історичною подією стало проголошення 22 січня 1919 р. Акту Злуки УНР і ЗУНР.

Проте перші успіхи у сфері державного будівництва виявилися нетривалими. Українська Народна Республіка опинилася у вогняному кільці з військ більшовиків, білогвардійців, країн Антанти і Польщі.

Після відступу армії УНР з Києва і виїзду В. Винниченка за кордон Симон Петлюра очолив Директорію (з 11 лютого 1919 р.), залишаючись одночасно головним отаманом військ УНР. У складі Директорії він перебував від першого до останнього її існування і протягом десяти місяців очолював збройну боротьбу за волю та незалежність свого народу.

В жовтні 1919 р. в результаті вкрай несприятливої зовнішньополітичної та військової ситуації українська армія опинилася під загрозою знищення, тому було вирішено продовжити визвольну боротьбу партизанськими методами. Знесилене українське військо під командуванням М. Омеляновича-Павленка вирушило у легендарний Зимовий похід запіллям ворога, який тривав до травня 1920 р. За весь рейд Армія УНР пройшла 2500 км і провела більш як 50 успішних боїв.

Зимовий похід Армії УНР є однією з найгероїчніших сторінок національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., взірцем незламної віри в свої ідеали.

Намагаючись вивести Україну з міжнародної ізоляції, Симон Петлюра був змушений піти на укладення між УНР і Польщею угоди про спільні дії проти Червоної армії. Однак ставка на цей союз не виправдала себе - польський уряд, зрадивши союзників, фактично залишив українське військо наодинці з більшовиками. Після тяжких боїв на теренах України армія УНР мусила відступити за р. Збруч і наприкінці листопада 1920 р. була інтернована польською владою.

З 21 листопада 1920 р. на території Польщі почав діяти Державний центр УНР в екзилі. Він включав Директорію, уособлювань її головою і

Головним отаманом С. Петлюрою, уряд УНР, армію УНР та державні установи з їхніми службовцями

У 1923 р. уряд радянської України зажадав від польських властей видачі С. Петлюри як ворога народу. Тож він змушений був виїхати спочатку до Будапешта, згодом – до Відня і Женеви, а з 1924 р. оселився з родиною у Парижі. На теренах Франції С. Петлюра продовжував керувати діяльністю екзильного уряду УНР, заснував тижневик „Тризуб”, активно займався публіцистикою.

Петлюру ховали під жовто-блакитним прапором на цвинтарі Монпарнас у Парижу.

У 1991 р. справа, за яку боровся і поклав життя С. Петлюра, стала реальністю. Україна здобула незалежність. Збулися його пророчі слова: «В урочистих актах законодавчих, у війні за волю та повстаннях міцно виявляв наш народ свою волю непохитно жити незалежним державним життям. Нехай вона буде довга і уперта, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежна – хоче чи не хоче того Європа – таки буде» [3].

Список використаних джерел:

1. Інформаційні матеріали початок політичної діяльності Симона Петлюри. URL:http://www.e-reading.club/chapter.php/1041515/1/Kosik_-_Simon_Petlyura.html (дата відвідування 10.04.18).
2. Інформаційні матеріали Симон Петлюра – головний отаман армії Української Народної Республіки. URL: http://www.ukemonde.com/petlyura/symon_petliura1_ukr.html
3. Косик В.М. Симон Петлюра / Перекл. з фр. Я. Кравець. – Львів: НТШ, 2000. – 88 с.